

Expertisecentrum Kinderopvang Ontmoeting van wetenschap en praktijk

JAAROVERZICHT 2024

- Bewegen
- Buitenruimte
- Relatie kind en professional
- Doorgaande lijn
- Landelijk beeld PiB

Expertisecentrum
Kinderopvang
Pedagogische kwaliteit

Inhoudsopgave

Inleiding en leeswijzer	3
Pedagogische kwaliteit in vier pijlers	4
Werkwijze van het Expertisecentrum Kinderopvang	6
HOOFDSTUK 1	
Bewegen	8
THEORETISCH KADER	10
PRAKTIJKVOORBEELD - In beweging blijven om het op de agenda te houden	14
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	18
HOOFDSTUK 2	
Buitenruimte	20
THEORETISCH KADER	22
PRAKTIJKVOORBEELD - Buitenspeelbeleid: beleid dat je aandacht geeft, groeit!	26
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	29
HOOFDSTUK 3	
Relatie kind en professional	32
THEORETISCH KADER	34
PRAKTIJKVOORBEELD - Even inchecken	38
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	40
HOOFDSTUK 4	
Doorgaande lijn	42
THEORETISCH KADER	44
PRAKTIJKVOORBEELD - Een soepeler overgang voor peuters	52
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	54
HOOFDSTUK 5	
Landelijk beeld PiB	56
Vooruitblik 2025	60
Colofon	62

LEESWIJZER

Elk theoretisch kader is gebaseerd op wetenschappelijke bronnen en praktijkervaringen. De vertaling naar de praktijk is geïllustreerd met praktijkvoorbeelden en door quotes van deelnemers aan de ontwikkelteams die hun meest opvallende wetenschappelijke inzichten benoemen.

THEORETISCH
KADER

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN

WETENSCHAPPELIJKE
INZICHTEN

Inleiding

Sinds 2020 heeft het Expertisecentrum Pedagogische Kwaliteit Kinderopvang vanuit de wens van de sector drie taken: kennis ontwikkelen, kennis borgen en kennis delen. Vanaf 2021 is ook het zelfevaluatie-instrument Pedagogische praktijk in Beeld (PiB) onder beheer van het Expertisecentrum gekomen.

Het Expertisecentrum Kinderopvang brengt wetenschap en praktijk bij elkaar in ontwikkelteams om samen te werken aan de pedagogische kwaliteit van de kinderopvang. De ontwikkelteams gaan voor een specifiek onderwerp aan de slag met het verzamelen en analyseren van bestaande informatie, wetenschappelijk inzichten en praktijkervaringen. De sector zelf draagt onderwerpen aan voor de ontwikkelteams.

Het gebruik van PiB is in 2024 enorm toegenomen, vooral door het toenemende aantal groepen dat gescoord is. Het *jaarbeeld 2024 PiB* geeft een overzicht van de ontwikkeling van de pedagogische kwaliteit.

De website van het Expertisecentrum is dé plek waar alle ontwikkelde informatie beschikbaar is. De informatie is te vinden in de digitale bibliotheek. Daarnaast wordt de informatie gedeeld in onder andere webinars, podcasts en fysieke bijeenkomsten waar pedagogisch professionals aan kunnen deelnemen.

Dit jaaroverzicht biedt een beknopte weergave van de nieuw ontwikkelde kennis in 2024. Op de website staat meer informatie over alle inmiddels 18 onderwerpen die vanaf 2020 zijn uitgewerkt door de ontwikkelteams. Ook kijken we vooruit naar 2025, waarin onder andere vijf nieuwe ontwikkelteams starten.

Wij willen pedagogisch professionals inspireren om met deze verzamelde kennis aan de slag te gaan en deze toe te passen in de praktijk. Want alleen dan neemt de pedagogische kwaliteit écht toe. Zo werken we samen met en voor de sector aan de kwaliteit van kinderopvang in Nederland.

Yvette Vervoort
Directeur Expertisecentrum Kinderopvang

Pedagogische kwaliteit in vier pijlers

Het Expertisecentrum Kinderopvang zet zich sinds 2020 in voor de pedagogische kwaliteit van kinderopvang. Een hoge pedagogische kwaliteit draagt bij aan de ontwikkeling van kinderen en daarmee aan hun voorbereiding op deelname aan de maatschappij. Maar wat bedoelen we eigenlijk met pedagogische kwaliteit?

In dit jaaroverzicht staat een verkorte weergave van het antwoord. Meer uitgebreide informatie over wat pedagogische kwaliteit precies inhoudt, is te lezen op onze website.

Het Expertisecentrum gebruikt de volgende definitie voor pedagogische kwaliteit:

DEFINITIE

De pedagogisch professional zet de omgeving, het programma en activiteiten-aanbod, haar interactievaardigheden en haar samenwerking met ouders beredeneerd in met als doel om het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen te bevorderen.

Pedagogische kwaliteit kun je niet los zien van het aanbod aan kinderopvang. Het is daarom belangrijk om helder te formuleren wat de 'bedoeling' is van kinderopvang. Het uitgangspunt van het Expertisecentrum Kinderopvang is als volgt: Kinderopvang draagt bij aan de optimale ontwikkeling van kinderen, op een manier die passend is bij de maatschappelijke context.

Het Expertisecentrum Kinderopvang onderscheidt vier pijlers waarmee pedagogisch professionals vormgeven aan de pedagogische kwaliteit.

PIJLER 1 De omgeving: ruimte, inrichting en materialen

De binnen- en buitenruimte, de inrichting en de gebruikte materialen dragen bij aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid en bevorderen de brede ontwikkeling van kinderen.

PIJLER 2 Het programma en activiteiten-aanbod

Een stabiel programma en een zoveel mogelijk vaste bezetting van pedagogisch professionals en groepsgeenootjes zorgen voor herkenbaarheid en voorspelbaarheid. En daarmee voor een gevoel van veiligheid bij de kinderen. Het activiteiten-aanbod is gevarieerd en gebalanceerd qua ontwikkelingsdomeinen. Ook is het leeftijds-/ontwikkelingsadequaat, betekenisvol, passend bij de interesse en belevingswereld van de kinderen en nodigt het uit tot spelen, verkennen, ontdekken en experimenteren.

PIJLER 3 De interactievaardigheden

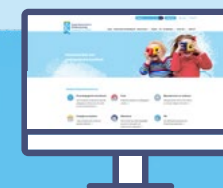
De interactievaardigheden van pedagogisch professionals zijn van grote invloed op de brede ontwikkeling van kinderen. Pedagogisch professionals kunnen met deze zes interactievaardigheden vormgeven aan de pedagogische kwaliteit: sensitieve responsiviteit, respect voor de autonomie, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering, en begeleiden van interacties van kinderen.

PIJLER 4 Samenwerken met ouders

Pedagogisch professionals werken actief aan een vertrouwensband met ouders door open en transparant te communiceren, zodat ouders zich prettig en welkom voelen. Tussen pedagogisch professionals en ouders is sprake van tweerichtingsverkeer in de informatie-uitwisseling. Ouders worden actief bevraagd op hun visie op de pedagogische kwaliteit en gang van zaken op de groep.

Meer weten over de vier pijlers van pedagogische kwaliteit? Kijk op onze website!

www.expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen/pedagogische-kwaliteit

Werkwijze van het Expertisecentrum

Samen met en voor de sector werken we aan de doorontwikkeling, borging en verspreiding van pedagogische kwaliteit van kinderopvang. Hiervoor brengen we wetenschap en praktijk bij elkaar in ontwikkelteams, om samen de pedagogische kennisbasis te ontwikkelen en onderhouden.

De ontwikkelteams gaan voor een specifiek onderwerp aan de slag met het verzamelen en analyseren van wetenschappelijke inzichten en praktijkervaringen. De sector draagt zelf onderwerpen aan voor de ontwikkelteams. Dit gebeurt elk jaar door middel van een online stemming op een groslijst van tien onderwerpen.

Ontwikkelteams

De ontwikkelteams bestaan uit ongeveer negen pedagogen of pedagogisch coaches/ beleidsmedewerkers die verbonden zijn aan een kinderopvangorganisatie. Deze teams worden aangevuld met één of twee onderzoekers die verbonden zijn aan een hogeschool, universiteit of ander onderzoeksinstituut.

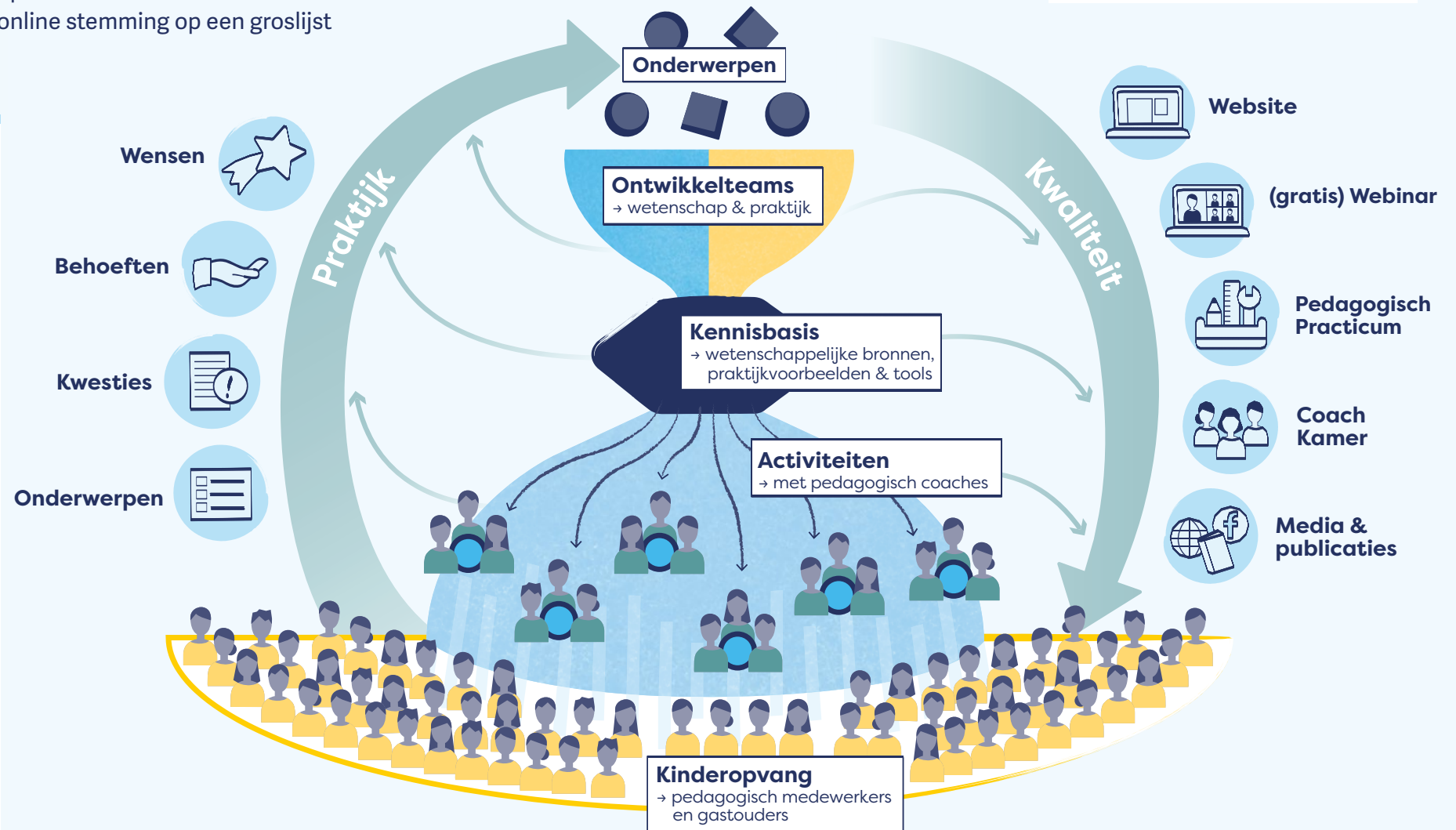
Samen zoeken zij naar relevante wetenschappelijke onderzoeken en benoemen per onderzoek de meest opvallende inzichten. Die inzichten worden vervolgens vertaald naar de Nederlandse praktijk. Ook verzamelen ze praktijkvoorbeelden als inspiratie en ontwikkelen ze tools en handvatten waarmee iedereen in de eigen praktijk aan de slag kan.

Al deze informatie is vervolgens samenbracht in de pedagogische kennisbasis. Deze kennisbasis is voor iedereen toegankelijk via de website van het Expertisecentrum Kinderopvang: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen>

In 2024 hebben drie ontwikkelteams gewerkt aan de onderwerpen *Bewegen*, *Buitenruimte* en *Relatie kind en professional*. Het vierde onderwerp is *Doorgaande lijn*, dat in samenwerking met het Landelijk Expertisecentrum Jonge Kind (LEJK) is uitgewerkt. Deze onderwerpen worden in de volgende hoofdstukken beschreven.

Continu proces van kennisontwikkeling

De grote uitdaging is om de ontwikkelde kennis onder de pedagogisch coaches te verspreiden. Dit doen we op verschillende manieren en met diverse middelen, zoals: webinars, podcasts, pedagogisch practicum, presenteren van de kennisbasis met praktijkvoorbeelden, CoachKamers, een jaarlijks landelijk congres en via de nieuwsbrief en onze social media-kanalen.

HOOFDSTUK 1

Bewegen

Bijna de helft van de Nederlandse kinderen beweegt te weinig. Hierdoor gaan hun motorische vaardigheden achteruit en neemt het overgewicht toe. Bijna 1 miljoen kinderen gaat naar de kinderopvang. Gaan zij daar elke dag naar buiten om te bewegen? Ook de baby's? En is er binnen voldoende ruimte om te bewegen?

Hoe en wat kan de kinderopvang bijdragen zodat kinderen in elk geval daar meer en gevarieerd bewegen, zowel binnen als buiten?

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

Veel en gevarieerd bewegen is een cruciaal onderdeel van de gezonde groei en ontwikkeling van kinderen. Door te bewegen leren kinderen veel over zichzelf en hun omgeving. Maar hoeveel beweging hebben ze nodig? En hoe kun je als professional bewegen stimuleren?

DEFINITIE

Het stimuleren van bewegen door pedagogisch professionals verwijst naar het geven van ruimte om zelf te bewegen, het faciliteren van bewegen en daarmee het bevorderen van de motorische vaardigheden.

Door kinderen te motiveren, aan te moedigen en uit te dagen kan een pedagogisch professional het plezier en zelfvertrouwen van kinderen in bewegen vergroten. Meedoen, interactie en voorbeeldgedrag spelen hierbij een belangrijke rol.

Waarom is bewegen belangrijk?

Bewegen is belangrijk voor de motorische ontwikkeling van kinderen. Deze wordt gestimuleerd door het oefenen en herhalen van motorische vaardigheden. Daarnaast is bewegen belangrijk voor de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Door beweging gaan kinderen op ontdekking en gaan ze interactie aan met hun omgeving en anderen. Bewegen heeft ook een positief effect op cognitieve vaardigheden die belangrijk zijn voor het leren op school, zoals geheugen en concentratie.

Bewegen is bovendien essentieel voor de lichamelijke en mentale gezondheid van kinderen. Het draagt bij aan een gezond gewicht, de fitheid en de gezonde groei van spieren en botten. Het is belangrijk om vaak en regelmatig te bewegen, inclusief activiteiten met een hogere intensiteit – waarbij de hartslag omhoog gaat. Bewegen verlaagt ook het risico op depressie.

Daarnaast is het belangrijk om al op jonge leeftijd voldoende en gevarieerd te bewegen, omdat gedrag en gewoontes zich vroeg ontwikkelen. Een leven lang bewegen begint bij actief zijn op jonge leeftijd. Kinderen die weinig bewegen, hebben als volwassenen waarschijnlijk ook minder beweging.

Maak jij je als professional zorgen over de motorische ontwikkeling van een kind? Bijvoorbeeld omdat het moeite heeft om met de groep mee te bewegen, niet wil meedoen, of opvalt door anders te bewegen? Bespreek dit dan met collega's en/of leidinggevenden, zodat je samen met de ouders kunt kijken hoe het kind het beste ondersteund kan worden.

Beweegadvies

Hoeveel beweging hebben kinderen in verschillende leeftijdsgroepen nodig? Hiervoor maken we gebruik van het beweegadvies voor kinderen van 0 tot 4 jaar en de beweegrichtlijn voor kinderen van 4 tot 12 jaar.

Beweegadvies voor kinderen van 0 tot 4 jaar

Voor kinderen in deze leeftijd is in 2022 een beweegadvies gepubliceerd (Gezondheidsraad, 2022):

Bewegen

- Kinderen jonger dan 1 jaar: meerdere keren per dag een lichamelijke activiteit. Bij niet-mobiele kinderen: minimaal 30 minuten per dag in buikligging.
- Kinderen van 1 en 2 jaar: minimaal 180 minuten een lichamelijke activiteit per dag.
- Kinderen van 3 jaar: minimaal 180 minuten per dag een lichamelijke activiteit, waarvan 60 minuten matig tot intensief bewegen.

Zitgedrag

- Kinderen van 0 tot 4 jaar: maximaal 60 minuten per keer de bewegingsvrijheid beperken, bijvoorbeeld door het kind in een stoeltje te zetten.

Beeldschermgebruik

- Kinderen jonger dan 2 jaar: geen beeldschermtijd.
- Kinderen van 2 tot 4 jaar: maximaal 60 minuten per dag beeldschermtijd, waarbij geldt: hoe minder, hoe beter.

Beweegrichtlijnen voor kinderen van 4 tot 12 jaar

Voor kinderen in deze leeftijd zijn in 2017 beweegrichtlijnen gepubliceerd (Gezondheidsraad, 2017):

- Minimaal 60 minuten per dag bewegen.
- Drie keer per week spier- en botversterkende activiteiten.

Het stimuleren van bewegen

Verskillende factoren beïnvloeden het beweeggedrag van kinderen: de omgeving waarin een kind zich bevindt en de ruimte die het krijgt, het meedoen, de interactie en het voorbeeldgedrag van de professional, en het opnemen van beweging in de dagelijkse routine van de kinderen.

Omgeving

De omgeving waarin een kind zich bevindt en de ruimte die hij krijgt, zijn van grote invloed op het beweeggedrag. Onderzoek toont aan dat een buitenruimte, de grootte van de ruimte (binnen en buiten) en de inrichting ervan bijdragen aan meer beweging.

Iedere ruimte, groot of klein en binnen of buiten, is geschikt om te bewegen. Een uitdagende ruimte om te bewegen kan worden gecreëerd door:

- tafels en/of stoelen aan de kant te schuiven;

- divers (beweeg)materiaal aan te bieden;
- een beweeghoek aan te wijzen;
- andere beweeglocaties te zoeken binnen of in de buurt van het gebouw.

Vooraf voor jonge kinderen kan een beweeghoek een belangrijke stimulator zijn voor bewegen en hun motorische ontwikkeling.

Naast de fysieke betekenis is het belangrijk dat kinderen de spreekwoordelijke ruimte krijgen om te mogen bewegen. Dit kan door bewegen aan te moedigen in plaats van te ontmoedigen, of kinderen uit te dagen om te bewegen. Op deze manier kunnen ze zelf ontdekken wat ze wel of (nog) niet kunnen en waar ze plezier aan beleven, alleen of samen met anderen.

Meedoen, interactie en voorbeeldgedrag

Professionals in de kinderopvang zijn rolmodellen als het gaat om beweeggedrag. Onderzoek laat zien dat kinderen meer bewegen wanneer professionals enthousiast meedoen, verbaal stimuleren, vaardigheden voordoen, zelf bewegen en zowel georganiseerd als vrij spelen aanbieden. Kortom: hoe meer je als professional zelf beweegt, hoe meer de kinderen bewegen. Ook interactie rondom bewegen is belangrijk. Vraag kinderen bijvoorbeeld wat ze leuk en minder leuk vinden, of wat ze wel en (nog) niet kunnen. En wat voelen ze tijdens het bewegen?

Dagelijkse routine

Om bewegen duurzaam te stimuleren, is het belangrijk om dit thema meer aandacht te geven in de dagelijkse routines. Zo kun je kinderen bepaalde dagactiviteiten staand of bewegend laten doen, in plaats van zittend. Ook kunnen kinderen zelf actief helpen bij het ophalen van jassen en het ophalen/uitdelen van fruit. Daarnaast is het belangrijk om in het dagritme bewust tijd te maken voor beweging en om kritisch te zijn op het zitten van kinderen: hoe kun je dit zoveel mogelijk beperken?

Veel en gevarieerd bewegen tijdens de jonge kinderjaren is cruciaal voor het ontwikkelen van motorische vaardigheden. Dit verandert naarmate kinderen ouder worden, rond hun 7e of 8e levensjaar. De motorische vaardigheden beïnvloeden dan het zelfvertrouwen en het plezier in bewegen. Vanaf dat moment geldt: hoe motorisch vaardiger een kind is, hoe meer het zal bewegen.

In beweging blijven om het op de agenda te houden

ORGANISATIE KIK kinderopvang

LOCATIE Teteringen + Terheijden

Bewegen is gezond, dat weten we allemaal. Maar hoe zorg je ervoor dat dit in het dagelijks ritme gebeurt en ook blijft? Wanneer je de kinderen, ouders en collega's bij jouw visie en kernwaarden betreft én zelf enthousiast meedoet, werkt dit aanstekelijk. Op deze manier kun je het implementeren op jouw groep en locatie en blijft het levend. In dit voorbeeld lees je hoe KIK kinderopvang het voor elkaar heeft gekregen om bewegen stevig op de agenda te zetten en te verankeren in het pedagogisch handelen.

Bij KIK staat bewegend leren en leren bewegen centraal. Bewegen zit hem bij ons in het aanbieden van voldoende beweging bij de kinderen. Tegelijkertijd zijn ook de pedagogisch medewerkers en onze organisatie steeds in beweging. In beweging zijn maakt leren mogelijk, met vallen en opstaan. Bewegen stimuleert daarom niet alleen de motoriek, maar het leert je ook weerbaar zijn, keuzes maken en vriendschappen aangaan. Leren doen we de hele dag door en daar krijgen de kinderen en de pedagogisch medewerkers samen alle ruimte voor.

De inrichting van de ruimte als basis voor bewegen

De basis ligt bij de inrichting van de ruimte. We plaatsen het meubilair zodanig dat kinderen zicht houden op de ruimte en de pedagogisch medewerkers, maar we houden ook rekening met de bewegingsruimte voor kinderen. Zo staat de tafel bijvoorbeeld aan de zijkant van de ruimte en niet middenin. We hebben verschillende vaste plekken waar kinderen kunnen spelen. De inrichting biedt structuur en continuïteit wat zorgt voor veiligheid en herkenbaarheid. We gebruiken materialen die je makkelijk kunt toevoegen of weghalen, zo ontstaat variatie voor de kinderen. Het aanpassen van de ruimte en het spelmateriaal gaat aan de hand van de ontwikkelingsfase waar de kinderen in zitten. Aanpassingen in de ruimte zijn vaak geïnspireerd door de seizoenen en de thema's die we hanteren.

In elk thema komt het bewegen, dansen en buiten zijn aan bod. Door dieper in te gaan op onze kernwaarden duurzaamheid, aandacht en openheid kwamen we tot de ontdekking dat je een hoop dure materialen aan kunt schaffen, maar dat dit vaak helemaal niet nodig is! Je hebt niet veel of dure materialen nodig om met de kinderen te kunnen bewegen. Je kunt gebruik maken van dingen die je al in huis hebt! Denk aan loose parts en open einde speel-materiaal: flesjes met doppen waar je knikkers in stopt, eierdozen met lepels en spliterwten. Maak er een beweegparcours van en je hebt een beweegactiviteit. Zo zorgen we er door de inrichting van de ruimte en de gebruikte materialen op verschillende manieren voor dat we kinderen uitnodigen en uitdagen om veilig te bewegen.

Pedagogisch handelen, programma en aanbod afgestemd op bewegen

Behalve een geschikte binnen- en buitenruimte vinden wij het net zo belangrijk dat pedagogisch medewerkers op een sensitieve en responsieve manier kinderen stimuleren in hun ontwikkeling. Hierdoor zijn we de hele dag bezig met aansluiten bij het kind. Alle kinderen zijn gebaat bij beweging. Ze kunnen hun energie kwijt en ze verwerken prikkels op een positieve manier.

In het dagprogramma en het spelaanbod staat bewegen centraal. Ook bij routines en overgangsmomenten zoals opruimen, aan tafel gaan, schoenen en jas aantrekken, op de commode klimmen voor een schone luier zorgen we voor zoveel mogelijk beweging. Door daarbij te benoemen wat de kinderen doen, stimuleren ook nog eens de taalontwikkeling. Met kleine aanpassingen kun je tijdens deze routines en overgangsmomenten al zorgen voor meer beweging.

In plaats van elkaar zittend aan tafel begroeten, kun je dit ook staand doen. Of, nog dynamischer: je kunt de foto's van de aanwezige kinderen in de ruimte verstoppen en die samen zoeken. Wie een foto vindt, mag een beweging uitkiezen; 'Goedemorgen Pien, fijn jou weer te zien! Wie springt er naast jou, weet jij dat misschien?' Het springen kunnen de kinderen dan zelf vervangen door hinkelen, huppelen, draaien, etc. Of als kikker naar de tafel springen of met grote olifantenpassen naar de WC lopen. Ook kun je kinderen zelfstandig op de commode of stoel laten klimmen. Natuurlijk wel onder begeleiding.

Kinderen geven vaak zelf deze behoefte aan, doordat je ze ziet rennen door de ruimte of zelf ziet klimmen op de bank. Wij bieden ze dan een veilig alternatief aan door naar buiten te gaan en ze een tik- of balspel aan te bieden. Is het té slecht weer, dan kunnen we binnen

een klimrek of klimkussens neerzetten. Zo kun je de kinderen naar behoefte en op hun eigen ontwikkelingsniveau iets laagdrempeligs aanbieden. Kinderfeestjes vieren wij ook niet aan tafel, maar doen we al feestend op de vloer en het liefst buiten. Er wordt gezongen en gedanst voor de jarige.

Autonomie voor pedagogisch medewerker en kind

De pedagogisch medewerkers geven aan vrijheid te ervaren in hun aanpak, maar ook om aan te sluiten bij de behoefte van het kind. Kinderen krijgen de mogelijkheid om op hun eigen manier en in hun eigen tempo te bewegen en dus te ontwikkelen. Het kind voelt zich hierdoor gezien en gehoord, het welbevinden en de betrokkenheid van het kind is hoog en dit werkt door voor de hele groep. Er heerst rust op de groepen.

Professionalisering: LekkerFit! voor alle collega's

Doordat alle collega's bij KIK LekkerFit! (onderdeel van Confriends) gecertificeerd zijn, kunnen wij kinderen leren wat gezonde keuzes zijn en van een gezonde leefstijl een gewoonte maken. Daarnaast hebben wij een aantal collega's die LekkerFit beweegcoaches zijn. Zij zorgen voor de begeleiding van collega's die het lastig vinden om het bewegen in het dagelijks ritme op te nemen. De beweegcoaches kijken mee op de groep en komen samen met de collega's tot nieuwe ideeën en begeleiden ze hierbij.

Borging: aandacht blijven houden voor bewegen

KIK is als een lerende organisatie gestart vanuit een visie op gezonde voeding en bewegen. Om de visie naar de praktijk te vertalen zijn er kernwaarden (duurzaamheid, gezonde leefstijl, aandacht, plezier en openheid) aan de visie gekoppeld. De kernwaarden sluiten aan bij de interactievaardigheden. De vertaling naar het pedagogisch handelen doen we samen, met de pedagogisch medewerkers, maar ook met ouders. Het kind staat daarbij centraal. We kijken in dit proces voortdurend naar wat er haalbaar is op de groep, voor het team en wat daarvoor nodig is. Hier ben je nooit meer klaar, doordat de groep, de kinderen, ouders en collega's veranderen. Dit vraagt om samen in beweging te blijven. Wanneer je blijft stilstaan, kun je niet groeien en kun je niet blijven aansluiten bij de behoefte van iedereen. Door dit met elkaar te doen, voelt iedereen zich betrokken en blijft dat wat je met elkaar afspreekt leven.

Samen in beweging blijven

Dit proces om bewegen op de agenda te houden, blijft continu in beweging. Zoals de pedagogisch medewerkers steeds proberen in te spelen op de behoefte van de kinderen, doet de organisatie dit bij de pedagogisch medewerkers en bij de ouders. Dit doen zowel de eigenaresse, als de leidinggevend en de collega's door met elkaar in gesprek te blijven en naar elkaar te luisteren. Er is, net als bij de kinderen, respect voor ieders autonomie. Dit vraagt een bepaalde flexibiliteit van iedereen, wat niet altijd makkelijk is. Maar dat maakt wel dat we met elkaar een leven lang leren. Voor collega's hangt op het toilet elke maand een nieuw praktijkvoorbeeld of informatie over bewegen. Dit laten de pedagogisch medewerkers dan ook terugkomen in teamoverleggen, zodat het levend blijft en je elkaar blijft inspireren en motiveren met nieuwe ideeën.

Omgaan met uitdagingen

Er blijven natuurlijk steeds uitdagingen komen. Een kind dat gedrag vertoont dat als lastig wordt ervaren, een ouder die zich kritisch uitlaat of een pedagogisch medewerker die een stressvolle thuissituatie heeft. Hierbij kijken we samen naar de behoefte van de betreffende persoon, maar ook naar de behoefte van de ander. Wanneer je in de spiegel kunt en durft te kijken naar je eigen handelen, zie je waar je eigen behoefte zit. Dus waar sta je in dit proces en waar zou je graag naar toe willen werken? Samen met de ouder, leidinggevende, kindercoach of pedagogisch coach kijken we wat hiervoor nodig is om dit mogelijk te maken.

Samenwerking met ouders

Samenwerking met ouders maakt onderdeel uit van de beweegmogelijkheden van het kind. Op social media (Instagram en Facebook) plaatsen wij regelmatig leuke foto's, filmpjes en weetjes over het bewegen bij kinderen. Tijdens overdrachten vertellen wij ouders wat we die dag hebben gedaan en in de nieuwsbrieven komt het bewegen en LekkerFit! regelmatig aan bod.

Daarnaast organiseert KIK jaarlijks informatieavonden voor pedagogisch medewerkers, maar ook voor ouders over actuele thema's die te maken hebben met een gezonde leefstijl. Deze avonden zijn interactief, waarbij ook alle volwassenen letterlijk in beweging worden gezet. Zo ontdekten wij zelf ook dat je op die manier beter kunt concentreren en je de informatie beter kunt onthouden. Tijdens deze avonden komt bijvoorbeeld een van onze beweegcoaches iets vertellen of nodigen we een kinderfysio uit.

Elk jaar doen wij ook mee met de peuter4daagse. De laatste dag worden ouders ook uitgenodigd om mee te lopen en houden we een feestelijke afsluiting. Tijdens opa en oma week komen de opa's en oma's op de groepen kijken, doen mee met een activiteit en dansen en bewegen ook mee. Zo weten ouders wat én waarom we dit doen.

Ouders en pedagogisch medewerkers zijn erg enthousiast over onze visie over gezonde voeding en beweging. Dit is vaak ook een reden waarom ze voor KIK kiezen. Een goede reden om bewegen op de agenda te houden.

'Het belang van bewegen is veel groter dan vaak gedacht wordt. Bewegen is niet alleen belangrijk voor de motorische ontwikkeling, maar voor alle ontwikkelingsgebieden. Maar misschien nog wel belangrijker is het plezier dat kinderen ervaren tijdens bewegen! Als pedagogisch professional in de kinderopvang heb je hier veel invloed op, want jij bent hun voorbeeld: hoe meer je als professional beweegt, hoe meer de kinderen bewegen. Door veel en gevarieerd te bewegen op jonge leeftijd leg je de basis voor bewegen tijdens de rest van het leven. Dus kom in beweging, de kinderen zullen je nu en later dankbaar zijn!'

Sanne Veldman • onderzoeker ontwikkelteam bewegen

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Bewegen

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over bewegen naar de praktijk?

HET BELANG VAN OP JONGE LEEFTIJD VEEL EN GEVARIEERD BEWEGEN

'Dit artikel brengt een interessant kantelpunt in de motorische ontwikkeling en hoeveelheid bewegen aan het licht. Voor jonge kinderen geldt dat zij veel en gevarieerd moeten bewegen om hun motorische vaardigheden te ontwikkelen. Jonge kinderen hebben daarbij vaak veel geloof in eigen kunnen. Vanaf een jaar of 7 à 8 kantelt de relatie. Vanaf dat moment hebben de motorische vaardigheden effect op de hoeveelheid bewegen. Hoe motorisch vaardiger een kind is, des te meer het kind geloof heeft in het eigen kunnen en plezier heeft in bewegen en des te meer een kind zal bewegen. En helaas geldt het omgekeerde ook: hoe minder motorisch vaardig een kind is, des te minder het zal bewegen. Ook daarom is het zo belangrijk dat kinderen al op jonge leeftijd veel en gevarieerd bewegen, zodat zij een goede basis aan motorische vaardigheden hebben.'

— Tamara Rietbroek • Kindkracht 0/12

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: A developmental perspective on the role of motor skill competence in physical activity: An emergent relationship
AUTEUR: David F. Stodden, Jacqueline D. Goodway, Stephen J. Langendorfer, Mary Ann Roberton, Mary E. Rudisill, Clersida Garcia en Luis E. Garcia
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/a-developmental-perspective-on-the-role-of-motor-skill-competence-in-physical-activity-an-emergent-relationship>

DE ROL VAN DE BUITENRUIMTE EN DE PROFESSIONAL DAARIN BIJ HET BEWEGEN VAN KINDEREN

'In dit artikel zijn verschillende onderzoeken naar factoren die van invloed zijn op het bewegen van kinderen in de kinderopvang gebundeld. Uit de resultaten blijkt dat kinderen meer bewegen als er actieve mogelijkheden voor bewegen worden aangeboden. Ook de kenmerken van de buitenruimte (meer ruimte en vaker gebruikmaken van de ruimte) spelen een rol bij het bewegen van kinderen. De buitenruimte en de rol van de professional hierin blijkt dus een belangrijk aanknopingspunt om bewegen te stimuleren bij kinderen en het zitgedrag te verminderen of beperken. Ik zou zeggen: waar wacht je nog op, ga naar buiten en beweeg en speel met de kinderen!'

— Diana Turkenburg-de Haan • Stichting KinderRijk

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Correlates of children's objectively measured physical activity and sedentary behavior in early childhood education and care services: A systematic review
AUTEUR: Karen L. Tonge, Rachel A. Jones en Anthony D. Okely
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/correlates-of-childrens-objectively-measured-physical-activity-and-sedentary-behavior-in-early-childhood-education-and-care-services-a-systematic-review>

HOE MEER DE PROFESSIONAL BEWEEGT, HOE MEER DE KINDEREN BEWEGEN

'Een inzicht dat ik iedere pedagogisch professional gun, is dat zij veel invloed hebben op het beweeggedrag van jonge kinderen in de kinderopvang door hun gedrag, keuzes en handelingen. Kinderen zien professionals als voorbeelden. Uit het onderzoek blijkt dit ook te gelden voor bewegen: wanneer een pedagogisch professional zelf actiever is, zijn de kinderen ook actiever. Daarom is het zo belangrijk om als professional mee te doen met beweegactiviteiten met de kinderen. Ook verbale aanmoediging en bewust inzetten op en/of plannen van bewegen blijken belangrijk te zijn om kinderen voldoende te laten bewegen.'

— Manja Leijenhorst • KIK kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Systematic review of educator behaviours associated with physical activity of early years children
AUTEUR: Chris Wright, Sarah Kirkhope en E. Jean Buckler
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/systematic-review-of-educator-behaviours-associated-with-physical-activity-of-early-years-children>

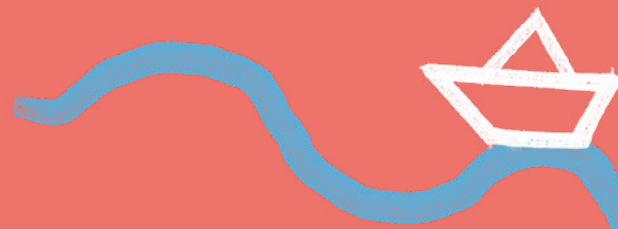
HOOFDSTUK 2

Buitenruimte

Veel activiteiten die je binnen doet, kun je ook buiten doen. Het unieke aan de buitenruimte is dat er meer ruimte is waardoor groot en veelzijdig bewegen makkelijker wordt en kinderen andere ervaringen opdoen. Zo biedt de buitenruimte veel mogelijkheden om te ontdekken, vrijheid te voelen en meer. Het is aan de professionals om de buitenruimte goed te benutten en deze niet als een plek te zien om met elkaar bij te praten, zoals soms in de praktijk gebeurt.

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

Veel en gevarieerd bewegen is essentieel voor de brede ontwikkeling van kinderen. Het uitnodigen tot variatie in beweging kan onder andere met een goede buitenruimte. Dat hoeft niet ingewikkeld te zijn, want veel activiteiten die je binnen doet, kun je ook buiten doen. Hoe ziet een goede buitenruimte eruit? En hoe kun je als pedagogisch professional kinderen stimuleren om meer (buiten) te bewegen?

DEFINITIE

De pedagogisch professional creëert de buitenruimte zo dat deze uitnodigt tot een variatie in beweging en neemt daarin een pedagogische en actieve rol om kinderen te stimuleren hun motorische vaardigheden te ontwikkelen en om de (natuurlijke) omgeving te onderzoeken. De pedagogisch professional onderstreept bij ouders het belang van gevarieerd bewegen en buitenspelen en werkt samen met hen met als doel om het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen te bevorderen.

Waarom is een buitenruimte belangrijk?

Het uitnodigen tot gevarieerd bewegen is belangrijk omdat het veelzijdig en zoveel mogelijk bewegen essentieel is voor de (brede) ontwikkeling van kinderen: het draagt bij aan hun gezondheid, welbevinden, breinontwikkeling en hun participatie in de samenleving. Ook gebruiken jonge kinderen rijkere taal in spel- en beweegsituaties. De (ontwikkeling van) motorische vaardigheden van kinderen spelen een belangrijke rol in de mate waarin kinderen buitenspelen.

Motorische vaardigheden

Hoe beter de motorische vaardigheden, hoe vaker kinderen buitenspelen. Hierdoor komen ze in een positieve spiraal: hoe vaardiger ze worden, hoe vaker ze willen buitenspelen en hier plezier aan beleven. Deze succeservaringen hebben een positief effect op hun zelfvertrouwen, waardoor zij ook meer risico durven te nemen met buitenspelen. En dat heeft weer een positief effect op hun motorische vaardigheid (zie ook het onderwerp [Risicovol spel](#) in de pedagogische kennisbasis).

Gevolgen van achterstand

Onderzoek wijst uit dat 20 procent van de kinderen op zesjarige leeftijd al een achterstand heeft in hun motorische ontwikkeling. Een achterstand heeft een negatief effect op het:

- Regelmatig bewegen (60 procent van de kinderen tussen 4 en 12 jaar voldoet aan de beweegrichtlijn);
- Zitgedrag (kinderen tussen 4 en 12 jaar zitten gemiddeld 7 uur per dag);
- Zelfvertrouwen;
- Plezier in bewegen.

Kinderen komen door een motorische achterstand in een negatieve spiraal: ze kunnen minder vaak meedoen aan beweegactiviteiten en daardoor nog minder vaak hun motorische vaardigheden oefenen. Dat heeft een negatief effect op hun zelfvertrouwen en hun plezier in bewegen. Aan het einde van de basisschool haken daardoor veel kinderen af van bewegen en doen zij niet meer mee met buitenspelen of sportactiviteiten.

Door een achterstand tijdig te signaleren en een aanpak in te zetten waarbij kinderen veel en gevarieerd bewegen, kunnen de motorische vaardigheden significant verbeteren. Gebeurt dit niet, dan haalt 65 procent van de kinderen de achterstand in de vier daaropvolgende jaren niet in.

Hoe creëer je een goede buitenruimte?

Het unieke aan de buitenruimte is dat er meer ruimte is, waardoor (groot en veelzijdig) bewegen makkelijker wordt. Ook is er buiten een heel andere beleving, waardoor kinderen andere ervaringen opdoen. In de buitenruimte zijn natuurlijke en open einde materialen aanwezig die stimulerend werken voor de fysieke, emotionele, sociale, persoonlijke en intellectuele ontwikkeling van kinderen.

Wat binnen kan, kan buiten ook!

De motorische vaardigheden van kinderen worden het best ontwikkeld door hen een breed aanbod van activiteiten aan te bieden waarmee de grondvormen van bewegen worden gestimuleerd: springen, lopen, rennen, zwaaien, rollen, draaien, trekken, duwen, gooien, vangen, schieten en balanceren. Dat hoeft niet ingewikkeld te zijn, want veel activiteiten die je binnen doet, kun je ook buiten doen. Denk aan het spelen in hoeken en het aanbieden van verschillende activiteiten (zie ook het onderwerp [Spel en spelbegeleiding](#) in de pedagogische kennisbasis).

Een uitdagend ingerichte buitenruimte

Het stimuleren van buitenspelen vraagt om een actieve rol van de pedagogisch professional en een uitdagend ingerichte buitenruimte. Hiermee bedoelen we niet alleen de vaste elementen zoals klimrekken, maar juist ook de losse materialen die je kunt verwisselen en afwisselen. Een uitdagend ingerichte buitenruimte betekent voor kinderen (naar leeftijd):

- **0-6 maanden:** tijd op de buik, mogelijkheden om uitdagende (natuurlijke) materialen te grijpen, en liggen, ervaren en beleven in een natuurlijke omgeving.
- **6-12 maanden:** de omgeving zo inrichten dat kinderen worden uitgedaagd om te oefenen met zelfstandig zitten, kruipen en staan (als het kind daaraan toe is).
- **1-6 jaar:** verdere ontwikkeling van de grondvormen van bewegen in bewegingsbaantjes, uitdagende fietsparcoursen en het ontdekken en ervaren met de zintuigen.
- **6-12 jaar:** verdere ontwikkeling van de motorische vaardigheden in parcoursen voor freerunnen, steppen en skaten, en sociaal-/sportspel (zie ook het onderwerp [Bewegen](#) in de pedagogische kennisbasis).

Speelplekken (zones) voor verschillende soorten activiteiten

Bij de inrichting van de buitenruimte kun je werken met zones om zoveel mogelijk ruimte te bieden aan de variatie in activiteiten. Deze zones worden ook wel speelplekken of activiteitenplekken genoemd (zie ook het onderwerp [Omgeving: ruimte, inrichting en materialen](#) in de pedagogische kennisbasis). In een uitdagend ingerichte buitenruimte zijn er in ieder geval zones voor:

1. Rijden (zie filmpje [fietsparcoursen](#));
2. Bewegingsbaantjes (zie filmpje [bewegingsbaantjes](#)/freerunnen BSO);
3. [Voetbal 2 tegen 2](#) (BSO);
4. Successpellen zoals [Kingen](#) en [ATW/tafelen](#) (BSO);
5. Het spelen met natuurlijke materialen zoals zand, water, bladeren en takken waar kinderen kunnen ontdekken, beleven, ervaren, verstoppen en bouwen. In de pedagogische kennisbasis vind je bij het onderwerp [duurzaamheidspedagogiek](#) ideeën hiervoor.
6. Een specifieke zone voor eten/drinken en voor een buitenatelier met creatieve activiteiten.

In een goed ingerichte zone past het aangeboden materiaal bij de zone, is er differentiatie in het spel mogelijk en heeft de pedagogisch professional een actieve rol (het opstarten, enthousiasmeren, begeleiden of participeren). Bij het onderwerp [Spel en spelbegeleiding](#) in de pedagogische kennisbasis vind je tips over het begeleiden van spel.

De rol van de professional, de ouders en de organisatie

Voor het stimuleren van veel en gevarieerd bewegen is een belangrijke rol weggelegd voor de pedagogisch professional, de ouders van de kinderen en de kinderopvangorganisatie.

Een stimulerende rol van de pedagogisch professional

Een stimulerende rol van de professional betekent dat deze een pedagogische én actieve rol heeft. De professional is in staat om een beweeg- en ontwikkelomgeving in de buitenruimte te creëren die aansluit bij de behoefte van kinderen aan autonomie, competentie en verbondenheid. In de buitenruimte kan de pedagogisch professional dat doen door:

- Keuzes te bieden binnen speelplekken (autonomie).
- Ieder kind op zijn eigen niveau de mogelijkheid te bieden om deel te nemen (competentie).
- Een coöperatieve omgeving te bieden in plaats van alleen een competitieve omgeving (verbondenheid).

Tips om een beweeg- en ontwikkelomgeving in de buitenruimte te creëren die aansluit bij de behoefte van kinderen aan autonomie, competentie en verbondenheid lees je in deze artikelen:

- [De vijf knoppen voor kwalitatief goed buitenspelen op de basisschool](#)
- [De rol van de begeleider tijdens het buitenspelen](#)

Samenwerken met ouders

Een goede samenwerking met ouders bevordert het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen. In deze samenwerking benadrukt de pedagogisch professional bij ouders het belang van gevarieerd bewegen en buitenspelen. Dat kan door ouders goed te informeren over hoe zij zelf kunnen bijdragen aan het gevarieerd bewegen en buitenspelen van hun kind. Een mooie tool hiervoor is de OK-gezond app. Ook kan de pedagogisch professional ouders helpen door duidelijk te zijn over welke hulpmiddelen een gezonde motorische ontwikkeling in de weg staan (zoals het gebruik van een babywalker of het langdurig zitten in een wipstoeltje of Maxi-Cosi).

Aandacht voor buitenspelen in beleid, coaching en scholing

Tot slot heeft ook de kinderopvangorganisatie een rol. Het advies is om in het beleid op te nemen hoe de organisatie en de locatie het gevarieerd bewegen en buitenspelen vormgeven. Denk aan het vies mogen worden, ruimte bieden aan het ontdekken en avontuurlijk bewegen en risicovol spelen. Regelmatige coaching en scholing is belangrijk om het onderwerp – het creëren van een buitenruimte die uitnodigt tot bewegen en de samenwerking met ouders – op de agenda te houden.

Buitenspeelbeleid: beleid dat je aandacht geeft, groeit!

ORGANISATIE Les Petits

LOCATIE Kennemerland

In dit praktijkvoorbeeld lees je waarom Les Petits een buitenspeelbeleid heeft en hoe zij dit gekoppeld hebben aan de pedagogische waarden van de organisatie. Ook lees je hoe Les Petits ervoor zorgt dat het buitenspeelbeleid levend blijft en de professionals in ontwikkeling. Hierdoor krijgt buitenspelen bij Les Petits de aandacht die het verdient.

Veel organisaties hebben een kader of beleid vastgesteld voor bijvoorbeeld het binnenspelen, de speelhoeken en speelmaterialen. Les Petits heeft ervoor gekozen om ook een visie en beleid op buitenspelen te formuleren. Daardoor krijgt het buitenspelen de aandacht die het verdient. Wij hebben deze keuze gemaakt omdat we zagen dat sommige kinderen buiten niet geheel tot bewegen en spelen kwamen. Dat had verschillende oorzaken:

- Er was geen overzicht (van speelruimte/zone) over het speelplein;
- De uitdagingen in het spel waren onvoldoende afgestemd op de initiatieven en behoeftes van de kinderen;

- Het speelplein was te vol.

Een buitenspeelbeleid kan pedagogische handvatten bieden om deze knelpunten aan te pakken.

Waarom een buitenspeelbeleid?

Buiten doen kinderen veel nieuwe en andere ervaringen op, onder andere op motorisch gebied. Een ander voordeel van de buitenruimte is dat je er op een andere manier kunt gebruikmaken van natuurlijke materialen en dat de zintuigen op een ander manier geprikkeld worden dan binnen. Het is belangrijk dat de pedagogisch professionals deze ervaringen zien en stimuleren.

Les Petits richt, met behulp van [PLAYgrounds](#), de fysieke en sociale omgeving van kinderen op zo'n manier in dat deze uitnodigt tot bewegen. Daarbij zorgen we buiten voor mogelijkheden voor de grovere grondvormen van bewegen, zoals rennen en fietsen en voor ontdekken en ervaren.

De manier van inrichten van de buitenruimte en het aanbod van spel heeft namelijk invloed op hoe kinderen bewegen, (samen)spelen, het welbevinden en betrokkenheid en dus de ontwikkelkansen van ieder kind.

Het buitenspeelbeleid gekoppeld aan de pedagogische waarden van de organisatie

Kinderopvang Les Petits kiest ervoor om haar pedagogische waarden te koppelen aan het buitenspeelbeleid. De waarden zijn uitgeschreven in zes pedagogische uitgangspunten: geborgenheid, zelfredzaamheid, respect, creativiteit, structuur en ruimte. Deze uitgangspunten zijn in het buitenspeelbeleid onder andere vertaald naar de inrichting van de buitenruimte en het aanbod. Ook de essentiële actieve en begeleidende rol van de pedagogisch professional staat beschreven in het buitenspeelbeleid.

Het beleid én de professionals in ontwikkeling houden

Een beleid kan alleen gevolgd worden als het herkenbaar is in de praktijk en het aansluit bij de visie en missie van een organisatie. Een buitenspeelbeleid moet praktisch van aard zijn. Binnen Les Petits staat DOEN centraal. Dus iets samen ontwikkelen, dan DOEN en kijken of het werkt. Om beleid te laten groeien, is continue professionalisering nodig. Dit betekent dat je de werkwijze die in beleid beschreven staat, continu toetst aan de praktijk. Zo blijft zowel het beleid als de professional continu in ontwikkeling.

DOEN!

- Zorg dagelijks dat de buitenruimte aantrekkelijk is voor alle kinderen en zorg voor overzichtelijke speelzones. Met een speelzone bedoelen we een min of meer afgebakende zone waarin kinderen een bepaald spel kunnen doen, bijvoorbeeld een zone om te fietsen of een zone met een beweegparcours.
- Ga met de kinderen in gesprek over de buitenruimte en het buitenspelen (kinderparticipatie). Kijk naar de spelinitiatieven en zorg dat er passend materiaal beschikbaar is.
- Denk als team samen met de kinderen na over buitenspelen, deel als professionals creatieve ideeën waardoor buitenspelen een begrip wordt tijdens het werken op de groep.
- Bespreek buitenspelen altijd tijdens een teamvergadering. Daarmee maak je als organisatie duidelijk dat buitenspelen en het aanbod tijdens het spelen onderdeel is van een kwalitatief goed pedagogisch leefklimaat.
- Bevraag teams over hun kijk op de motorische ontwikkeling van kinderen tijdens het buitenspelen. Doe daarmee een beroep op de pedagogische kennis van pedagogisch professionals.
- Heb bij de dagstart samen met de professionals aandacht voor het buitenspelen, het aanbod en de actieve rol van de professional.
- Evalueer het buitenspeelbeleid jaarlijks. Dit kan bijvoorbeeld door met de cirkeltechniek (Coert Visser, 2020) stil te staan bij succeservaringen (binnenring van de cirkel) en bij aandachtsgebieden (buitenring van de cirkel).
- Geef gerichte coaching aan professionals tijdens het buitenspelen, denk hierbij aan de interactievaardigheden.
- Gebruik QR codes op je plein voor een korte speluitleg voor de professionals (zie foto).
- Vertel ouders over het belang van buitenspelen voor onder andere de (motorische) ontwikkeling en de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen.

'Bijna alles wat je binnen doet, kun je ook buiten doen. En het mooie is dat er buiten meer mogelijk is, omdat er vaak meer ruimte is. Daardoor is (groot en veelzijdig) bewegen veel makkelijker voor de kinderen. Bovendien is er buiten een andere beleving, onder meer omdat er andere, bijvoorbeeld natuurlijke, materialen aanwezig zijn. Reden genoeg dus om veel tijd met de kinderen buiten door te brengen!'

Mirka Janssen • onderzoeker ontwikkelteam buitenruimte

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Buitenruimte

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over buitenruimte naar de praktijk?

STRUCTUUR IN DE BUITENRUIMTE MET BEHULP VAN ZONES

'Hoewel dit artikel is geschreven voor het basisonderwijs, zijn de handvatten ook goed toe te passen in de kinderopvang. Want ook op bijvoorbeeld de BSO kan het buitenspelen soms tot uitdagingen leiden of zien we dat er kinderen minimaal tot spel komen. In dit artikel worden vanuit het PLAYgrounds programma handvatten beschreven voor het goed organiseren van het buitenspelen. Voor de kinderopvang zijn met name drie handvatten van belang:

- 1) Met behulp van zones een duidelijke structuur creëren in de buitenruimte, waardoor variatie en differentiatie in activiteiten en spel mogelijk is;*
- 2) Het aanbieden van materiaal dat zorgt voor een variatie in spelen en bewegen;*
- 3) Een actieve rol van de professional.*

Wat betreft de zones worden de volgende zones geadviseerd: een zone voor rijden (fietsen, steppen, skateboards); een zone voor successpellen (kingen, around-the-world/rond de tafel); een zone voor voetballen (afgebakende voetbalveldjes 4 tegen 4); een zone voor de ontwikkeling van motorische vaardigheden (bewegingsbaantjes, freerunparcours, etc.); een zone voor spelen met los materiaal Loose parts/ open einde materiaal, gecombineerd met natuurelementen. Door te werken met zones is het voor de kinderen heel duidelijk wat er waar te doen is en dat ieder kind kan meedoen.'

— **Carolien Libert** • Kinderopvang Les Petits

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: De vijf knoppen voor kwalitatief goed buitenspelen op de basisschool
AUTEUR: Mirka Janssen en Steven Mauw
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/de-vijf-knoppen-voor-kwalitatief-goed-buitenspelen-op-de-basisschool>

KINDEREN MEER LATEN BEWEGEN: ZET IN OP MEERDERE STRATEGIEËN!

'In dit artikel zijn meerdere onderzoeken gericht op het bewegen van kinderen van 0 tot 6 jaar in de kinderopvang op een rijtje gezet. Er is specifiek gekeken naar de impact van zes verschillende strategieën:

- 1) Uitdagende omgeving creëren;
- 2) Afspraken vastleggen in beleid;
- 3) Continue professionalisering van de pedagogisch professionals;
- 4) Actieve rol van de pedagogisch professional;
- 5) Aanbieden van stimulerend spelmateriaal;
- 6) Samenwerking met ouders.

Het creëren van een uitdagende omgeving was de enige strategie die op zichzelf effectief bleek. De actieve rol van de pedagogisch professional en het aanbieden van stimulerend spelmateriaal bleken alleen effectief in samenhang met de andere strategieën, niet als losse strategie. Als je kinderen meer wilt laten bewegen, is het dus heel raadzaam om meerdere wegen te bewandelen.'

— Wendy van Adrichem · Quadrant Kindcentra

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Interventions to improve child physical activity in the early childhood education and care setting: An umbrella review
AUTEUR: Melanie Lum, Luke Wolfenden, Jannah Jones, Alice Grady, Hayley Christian, Kathryn Reilly en Sze Lin Yoong
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/interventions-to-improve-child-physical-activity-in-the-early-childhood-education-and-care-setting-an-umbrella-review>

NATUURSPEL: DE MOEITE MEER DAN WAARD!

'In dit artikel zijn meerdere onderzoeken naar de rol van natuurspel in de kinderopvang en onderwijs gebundeld. Met natuurspel bedoelen de auteurs spelactiviteiten waarbij kinderen actief betrokken zijn bij de natuurlijke omgeving. Het kan gaan om allerlei activiteiten waarbij kinderen in aanraking komen met natuur, zoals buiten spelen in parken, bossen, tuinen of andere natuurlijke omgevingen. De auteurs beschrijven de vele voordelen van natuurspel voor de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen en het ontwikkelen van een sterke verbondenheid met de natuur. Omdat de implementatie van natuurspel wisselend is, bevelen de auteurs aan om meer aandacht te besteden aan de opleiding van pedagogisch professionals en de ontwikkeling van ondersteunende beleidsmaatregelen die natuurspel in de kinderopvang bevorderen. Gezien de vele voordelen van natuurspel, is dat de moeite meer dan waard!'

— Irene Wajon · Kinderwoud Kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Nature play in early childhood education: A systematic review and meta ethnography of qualitative research
AUTEUR: Jeannette Prins, Femke van der Wilt, Chiel van der Veen en Dieuwke Hovinga
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/nature-play-in-early-childhood-education-a-systematic-review-and-meta-ethnography-of-qualitative-research>

HOOFDSTUK 3

Relatie kind en professional

Intuïtief weten we allemaal dat een goede relatie belangrijk is. En we weten ook dat het niet altijd meteen lukt om een positieve relatie op te bouwen. Hoe belangrijk is de relatie? En wat kun je doen als er niet meteen vanzelf een goede relatie ontstaat?

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

Uit onderzoek blijkt dat professional-kindrelaties in de kinderopvang essentieel zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Het is dus belangrijk om hier aandacht voor te hebben. Maar wat bedoelen we precies met professional-kindrelaties? Waarom zijn deze relaties zo belangrijk? En wat kunnen professionals doen om de relatie met individuele kinderen te verbeteren?

DEFINITIE

Een positieve professional-kindrelatie is de emotionele band tussen professional en kind die wordt gekenmerkt door emotionele en fysieke beschikbaarheid van de professional, wederzijds respect en vertrouwen, waardoor het kind zich veilig voelt en er na een aanvaring snel herstel kan plaatsvinden.

Waarom is de professional-kindrelatie belangrijk?

Uit overzichtsstudies blijkt dat kinderen die een positieve, warme relatie met professionals hebben, meer betrokken zijn bij hun schoolwerk en beter presteren op school. Ook vertonen ze minder probleemgedrag, hebben ze betere relaties met andere kinderen, worden ze minder vaak gepest en pesten ze zelf ook minder vaak.

Daartegenover staat dat kinderen die negatieve, conflictueuze relaties met professionals hebben, minder goed hun best doen op school, lagere cijfers halen en meer probleemgedrag vertonen. Hun relaties met leeftijdsgenoten zijn dan vaak ook negatiever, ze pesten vaker en zijn ook vaker het slachtoffer van pesten. Daarnaast zorgen negatieve relaties met leerlingen ook voor een verminderd welbevinden en meer stress bij professionals.

Onderzoeken naar professional-kindrelaties op de kinderopvang

Voor de kinderopvang is er, zeker in Nederlands onderzoek, meer aandacht voor het belang van het pedagogische klimaat op de groep. Toch zijn er ook een aantal onderzoeken die aandacht besteden aan de relaties tussen professionals en individuele kinderen. Uit een Nederlands onderzoek op kinderdagverblijven en in de gastouderopvang bleek dat positieve, warme relaties met professionals en gastouders samenhangen met meer welbevinden en minder emotionele problemen bij kinderen. Negatieve, conflictueuze relaties met professionals hingen samen met meer emotionele problemen en meer storend gedrag (agressie en aandachttekort).

Uit een ander recent Nederlands onderzoek bleek dat peuters die een negatievere relatie hadden met professionals of gastouders, in groep 1 minder sociaal gedrag richting leeftijdsgenoten lieten zien. En uit buitenlands onderzoek bleek dat negatieve, conflictueuze relaties met professionals in de buitenschoolse opvang (bso) leidden tot minder sociaal gedrag bij kinderen een jaar later. Het lijkt dus aannemelijk dat professional-kindrelaties in de kinderopvang belangrijk zijn voor de ontwikkeling van kinderen.

Hechtingstheorie

Het meeste onderzoek naar professional-kindrelaties is gebaseerd op de gehechtheidstheorie. Volgens deze theorie zorgen positieve relaties met professionals voor emotionele veiligheid en zelfwaardering bij kinderen. Als kinderen zich veilig voelen en een positief beeld hebben over zichzelf en anderen, kunnen ze de omgeving gaan ontdekken en zich optimaal ontwikkelen. Professionals kunnen zo een veilige haven en een veilige basis voor kinderen zijn.

Met een veilige haven wordt bedoeld dat kinderen in tijden van stress (bijvoorbeeld als ze ruzie hebben met een ander kind) naar de professional toe kunnen gaan voor steun en troost. Een veilige basis betekent dat de aanwezigheid en beschikbaarheid van de professional ervoor zorgt dat het kind zich veilig voelt, durft te gaan spelen en met materiaal aan de slag kan gaan. Als een kind een negatieve relatie heeft met een professional, zal het kind

zich niet veilig voelen op de groep en kan het zich daardoor ook minder goed ontwikkelen.

In de gehechtheidstheorie wordt vaak onderscheid gemaakt tussen 'nabijheid' en 'conflict' in professional-kindrelaties. Nabijheid gaat over de mate van warmte, steun en open communicatie in de relatie. Nabijheid zorgt ervoor dat het kind de professional kan gebruiken als veilige haven en veilige basis en zich optimaal kan ontwikkelen. Conflict verwijst naar de mate van negativiteit, strijd, frustratie en dwang in de relatie. Conflict zorgt ervoor dat kinderen zich onveilig voelen als de professional in de buurt is en zich minder goed kunnen ontwikkelen, meer gedragsproblemen zullen vertonen enzovoorts.

Wat kunnen professionals doen om de relaties met individuele kinderen te versterken?

Uit onderzoek met (kleuter)professionals blijkt dat relatiegerichte reflectie kan helpen om de emotionele band met individuele kinderen te versterken. Hierbij reflecteren professionals samen met een coach op relaties met individuele kinderen. Door deze relatiegerichte reflectie reageerden professionals sensitiever op deze kinderen (ze reageerden sneller en adequater op de signalen van kinderen) en ervoeren ze de relaties met deze kinderen als positiever (zie de [Tool 'relatiegerichte reflectie'](#)).

Verder blijkt uit een overzichtsstudie dat bepaalde gedragingen van professionals effectief zijn in het verbeteren van relaties met individuele kinderen. Het gaat om de volgende gedragingen:

- Het prijzen/bekrachten van positief gedrag ("Fijn dat je netjes op je stoel zit", "Bedankt dat je me helpt met opruimen").
- Zorgen voor een positieve interactieratio. Negatieve interacties wegen zwaarder dan positieve interacties. Om een negatieve interactie te compenseren, zijn 3 tot 5 positieve interacties nodig.
- Het zorgen voor 1-op-1 tijd met kinderen, gericht op het verbeteren van de relatie (bijvoorbeeld praten over wat het kind heeft gedaan in het weekend) en niet op het corrigeren van gedrag.
- Het kind coachen in het omgaan met emoties: Het valideren ("Ik begrijp dat je boos bent en dat is okay") en benoemen ("Ik zie aan je gezicht dat je overstuur bent") van emoties.
- Het uiten van oprechte zorg ("Ik ben blij dat je er weer bent vandaag", "Ik heb je gisteren echt gemist toen je er niet was").
- Respect tonen voor het kind (oogcontact, warme en kalme stem, "alsjeblieft" en "dankjewel" zeggen).
- Kindgeleide activiteiten: Tijdens het spel het initiatief van het kind volgen en tijdens het spelen het gedrag en de emoties van het kind benoemen en erkennen.
- Het kind leren kennen: Regelmatig naar de hobby's en interesses van het kind vragen en daar ook op terugkomen. De professional deelt ook informatie over zichzelf met het kind.
- Reflectief en ondersteunend luisteren: Doorvragen, samenvatten wat het kind zegt en emoties van het kind benoemen (reflectief luisteren) en interesse tonen en afstemmen op wat het kind zegt (ondersteunend luisteren).

- Regelmatige check-ins gedurende de dag, waarbij de professional bij het kind checkt hoe het gaat.
- Objectief observeren van het gedrag van het kind om meer over het kind en zijn/haar gedrag te weten te komen en vooroordelen te voorkomen.
- Elk kind op een positieve manier begroeten aan het begin van de dag en op een positieve manier afscheid nemen aan het eind van de dag ("Leuk dat je er was vandaag").
- Bij het kind thuis op bezoek gaan om het kind en zijn/haar ouders beter te leren kennen.
- Ongewenst gedrag van kinderen op een positieve manier corrigeren (o.a. met het kind over het gedrag praten, het perspectief van het kind innemen).
- Het herstellen van de relatie na een conflictsituatie (o.a. samen met het kind een oplossing bedenken, laten merken dat je het kind begrijpt, benoemen dat jullie een frisse start maken).

"Professionals weten meestal wel dat de relatie met individuele kinderen belangrijk is, maar in de praktijk vergeet je soms om daarin te investeren."

Debora Roorda • onderzoeker ontwikkelteam Relatie kind en professional, Universiteit van Amsterdam

Even inchecken

De vraag van de dag was: Wat is je lievelingsdier?

Daarna mochten ze als hun favoriete dier richting de groep lopen, kruipen, sluipen, springen.

ORGANISATIE Kober kinderopvang

LOCATIE BSO Dolfijn, Roosendaal

Bij BSO Dolfijn zorgen ze er elke dag voor dat ze even inchecken bij ieder kind. Het doel is zorgen dat je weet wie je binnen hebt, maar ook vanuit oprechte aandacht een verbinding aangaan. Ik zie jou, jij ziet mij.

Het team vroeg zich af hoe ze dit moment meer konden betrekken bij het pedagogisch proces. Het is immers (meestal) het eerste contact van die dag. Hoe willen we dat dit verloopt en welke kansen liggen hier nog?

Inchecken

Door ieder kind persoonlijk te begroeten ontstaat een bewuste invulling van dit moment. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat hij laag, op ooghoogte van het kind zit zodat ze elkaar letterlijk even goed kunnen aankijken.

Daarnaast is er na een begroeting voor elk kind even een "incheckvraag". En dan niet "Hoe was het op school?" of "Lekker weekend gehad?". De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat hij verrassende vragen stelt, zoals: "Wat is jouw lievelingsknuffel?", "Kun je de wind zien?" of "Welke kleur is het vandaag?".

Bij de Top BSO (8+) wordt ook wel gebruikgemaakt van "De vraag van de dag". Iedereen krijgt dan dezelfde vraag. Ook dit is geen standaardvraag, maar een vraag met humor en meestal ook de noodzaak om even door te denken.

De professional verzint de vragen zelf. Aan de reactie van de kinderen is veel af te lezen: zijn ze enthousiast, blijven ze even staan, of gaan ze juist gauw naar binnen? Wat zie je aan hun gezicht en houding? Vaak kun je daar veel meer uithalen dan het antwoord op de standaardvraag als "hoe was het vandaag?"

Resultaat

- Dit korte moment van inchecken draagt bij aan de positieve relatie tussen professional en kind.
- De pedagogisch professional doet oprecht moeite voor het kind door steeds weer een bijzondere vraag te bedenken. Hiermee laat hij zien: "Ik vind jou belangrijk".
- De pedagogisch professional creëert door gebruik te maken van humor en verrassing een fijne sfeer.
- De professional leert het kind beter kennen, op een ander niveau.
- De pedagogisch medewerkers merken dat de kinderen er echt naar uitkijken. Er is een gevoel van saamhorigheid: "Dit hoort bij ons". Ze mogen ook zelf suggesties doen voor vragen.

Vakantiedagen

In de vakantie hebben de professionals vroege en late diensten. Degene met de vroege dienst begroet alle kinderen als incheck. De collega die later start, loopt even bij ieder kind langs om ze te groeten. Om dit speciaal te maken is bijvoorbeeld een keer van ieder kind alle vingers geteld.

Op de Top BSO (8+) is er voor het fruitmoment even een check of iedereen er is. In plaats van de standaardlijst waarin iedereen op alfabetische volgorde van de voornaam staat, beginnen ze dan ook weleens bij de Z of sorteren ze op achternaam of leeftijd. En ook dan wordt er weleens een spelletje van gemaakt. Het kind moet dan bijvoorbeeld antwoorden met een dier, kleur of automerk. Leuk als er 30 kinderen zijn: ze moeten allemaal iets anders antwoorden!

Kindvolgend

Het gebeurt ook weleens dat een kind geen zin heeft om de vraag te beantwoorden. Dan hoeft het ook niet. De professional volgt het kind en behoudt hiermee het gevoel van veiligheid en vertrouwen. Maar ook dan is er even een persoonlijk contactmoment geweest en weet het kind dat de pedagogisch medewerker er voor hem is.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Relatie kind en professional

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over de relatie tussen pedagogisch professional en kind naar de praktijk?

EFFECTEN VAN EEN GOEDE RELATIE MET DE PEDAGOGISCH PROFESSIONAL

Dit Nederlandse onderzoek laat zien hoe belangrijk een goede relatie tussen kind en professional is: de effecten op de langere termijn kunnen groot zijn! Wat ik in dit artikel vooral relevant vind is de rol van conflicten in deze relatie. Het blijkt dat kinderen die tijdens hun periode op het kinderdagverblijf meer conflicten hadden met hun begeleiders, in het eerste jaar op school minder goed overweg kunnen met hun klasgenootjes. Het voorkomen van conflicten is belangrijk maar zal niet altijd haalbaar zijn; soms komen er botsingen voor. Vooral het herstellen van de band na een conflict is cruciaal: het kind ervaart dan dat de relatie niet beschadigd wordt door een aanvaring maar dat het opgelost kan worden. Het contact wordt herstelt en de band is weer goed.

— Sofi Sandifort • SDK Kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Transition from childcare to school: Surgency, center-based care and caregiver-child relationship predict self-regulation, social competence and well-being.
AUTEUR: Fukink, R.G., Sluiter, R.M.V., & Fekkes, M.
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/transition-from-childcare-to-school-surgency-center-based-care-and-caregiver-child-relationship-predict-self-regulation-social-competence-and-well-being>

DE ROL VAN EEN GOEDE BAND TUSSEN KIND EN PROFESSIONAL BIJ PESTEN

In deze overzichtsstudie komt naar voren dat er een verband is tussen de band die kinderen met professionals hebben en pestgedrag. Als er een goede, positieve band is worden kinderen minder gepest en pesten zij zelf ook minder. Het is een probleem dat helaas nog regelmatig voorkomt op de groep. Investeren in een goede band met kinderen kan dus effectief zijn in het verminderen van pesten op de groep. Door nabij en beschikbaar te zijn, kun je zien wat kinderen nodig hebben en bouw je aan een stevige band. Zo bied je veiligheid maar ook de ruimte om te exploreren: je kunt uitproberen wat kan of mag en als er iets misgaat, kan de band weer hersteld worden. Kortom, fouten maken mag! De professional heeft de taak om een positieve relatie met de kinderen te ontwikkelen en te herstellen waar nodig.

— Morwenna Wijtvlies • Dichtbij Kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: The role of affective teacher-student relationships in bullying and peer victimization: A multilevel meta-analysis.
AUTEUR: ten Bokkel, I. M., Roorda, D. L., Maes, M., Verschueren, K., & Colpin, H.
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/the-role-of-affective-teacher-student-relationships-in-bullying-and-peer-victimization-a-multilevel-meta-analysis>

HECHTINGSTHEORIE EN DE PEDAGOGISCH PROFESSIONAL

We kennen allemaal de gehechtheidstheorie van Bowlby: het belang van een sensitieve interactie tussen ouders en kind om een goede hechting tot stand te laten komen. In dit artikel wordt vanuit deze theorie gekeken naar de band tussen kind en professional. Er zijn namelijk veel overeenkomsten te zien in de relatie die een kind met een pedagogisch professional opbouwt en die met een ouder. Net als ouders kunnen professionals voor kinderen een veilige haven zijn. Dit houdt in dat kinderen in moeilijke momenten (bijvoorbeeld bij een conflict of een val) naar de professional kunnen gaan, die hen kan troosten en de stress kan verlichten. Ik vind het belangrijk dat pedagogisch professionals zich bewust zijn van deze belangrijke rol - zij zijn de veilige basis van waaruit een kind zich goed kan ontwikkelen. Het is mooi om te zien hoe kinderen troost zoeken als dat nodig is en dan daarna alweer snel op ontdekkings-tocht gaan. Investeren in een goede relatie met een kind is daarom een essentieel onderdeel van het vak van pedagogisch professionals!

— Yvonne van Dijk • Kinderkoepel

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Teacher-child relationships from an attachment perspective.
AUTEUR: Verschueren, K. & Koomen, H.M.Y.
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/teacher-child-relationships-from-an-attachment-perspective>

HOOFDSTUK 4

Doorgaande lijn

Er wordt veel gesproken over de doorgaande lijn voor peuters naar kleuters. Maar wat is dat precies? Een overdrachtsformulier, een warme overdracht, of dezelfde thema's? En wat draagt nu echt bij aan een soepele overgang naar de school?

Dit onderwerp is in samenwerking met het Landelijk Expertise-centrum Jonge Kind (LEJK) uitgewerkt. En 11 locaties uit het hele land hebben verschillende elementen van de doorgaande lijn aangedragen.

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

Elk jaar starten ruim 150.000 kinderen op de basisschool. Een grote meerderheid van deze kinderen heeft eerst op een voorschoolse voorziening gezeten. Een drempelloze, vloeiende overgang van peuteropvang naar kleuteronderwijs noemen we ook wel de doorgaande lijn. Maar wat is dit precies? En welke factoren bevorderen en belemmeren het realiseren van een doorgaande lijn tussen voorschoolse voorzieningen en school?

De doorgaande lijn verwijst naar een drempelloze, vloeiende overgang van peuter- naar kleutergroep. Daarbij is het belangrijk dat de aanpak niet hetzelfde blijft, maar juist met de ontwikkeling van kinderen mee evolueert.

DEFINITIE

De doorgaande lijn samengevat:

- **Formeel:** de afspraken die binnen en tussen organisaties en eventueel op gemeentelijk niveau zijn gemaakt.
- **Relaties:** de professionals van de kinderopvang en basisschool kennen, ontmoeten en overleggen met elkaar.
- **Inhoudelijk:** de manier waarop leer- en ontwikkelingsdoelen op elkaar voortbouwen en overeenkomen, overeenkomsten van pedagogisch-didactische aanpak en afstemming met betrekking tot de omgang met ouders.

Wat is de doorgaande lijn?

De doorgaande lijn verwijst naar pogingen om een drempelloze, vloeiende overgang tussen settingen te creëren; in dit geval van peuteropvang naar kleuteronderwijs. Kinderen ervaren de start op school dan als een natuurlijke verbreding van de voorschoolse context. We maken onderscheid tussen de doorgaande lijn in bredere zin (afstemming in de pedagogische aanpak en het op elkaar aansluiten van ontwikkelingsdoelen en aanbod) en de overgang op zichzelf (de start en het wennen op school).

Waarom is een goede overgang belangrijk?

Een goede start op school draagt bij aan een positief gevoel van eigenwaarde en positieve gevoelens over school, zowel bij de kinderen als hun ouders. Op de langere termijn is dit gunstig voor het leren en de sociale relaties van kinderen. De meeste kinderen maken de stap naar school zonder al te veel problemen. Als er wel problemen zijn, gaat het vaak om tijdelijke wen- of aanpassingsproblemen.

Op basis van buitenlands onderzoek wordt geschat dat 10 tot 20 procent van de kinderen grotere problemen ervaart én dat deze problemen van langere duur zijn. Dit geldt met name voor kinderen:

- die geen voorschoolse voorziening hebben bezocht;
- uit de doelgroep van voor- en vroegschoolse educatie;
- met extra ondersteuningsbehoeften;
- met een ontwikkelingsvoorsprong.

Een recente studie van Jiang en collega's (2020) in de Verenigde Staten wijst erop dat meer dan 70 procent van de kinderen na enkele maanden nog problemen hadden bij de overgang, waarvan meer dan 30 procent op meerdere gebieden.

De doorgaande lijn in bredere zin - vanuit het kind gezien

Voor een goede overgang van peuteropvang naar kleuteronderwijs zijn er een aantal aandachtspunten: proceskenmerken zoals inhoudelijk doorgaande leerlijnen (toenemende complexiteit), een geleidelijke overgang in instructieaanpak, en gedragsverwachtingen.

• Toenemende complexiteit

Continuïteit betekent niet 'hetzelfde' en is geen kwaliteit op zich: als kinderen over meer kennis en vaardigheden beschikken, moet het aanbod en de aanpak daarop aansluiten. Wanneer peuter- en kleutergroepen een doorgaande lijn bieden, vormen de doelen, het aanbod en de benadering of ondersteuning van de ontwikkeling van de kinderen de basis waarop in het volgende jaar wordt voortgebouwd. Het aanbod wordt dus steeds complexer.

Naarmate kinderen meer aankunnen (denk aan informatieverwerking en geheugen), worden ze daartoe uitgenodigd en uitgedaagd. Hiervoor is het belangrijk dat pedagogisch professionals uit peuter- en kleutergroepen bekend zijn met elkaars aanbod en

daarop voortbouwen, in plaats van het te herhalen. In de kleuterperiode wordt de wereld voor kinderen niet alleen groter; ook hun kennis en vaardigheden kunnen verdiept worden.

Naast complexere inhoud moet er meer tijd zijn voor schoolse onderwerpen en uitdagendere vaardigheden. Bij taal en rekenen wordt uitgegaan van logische progressie aan de hand van ontwikkelingsvolgordes die kinderen doormaken. De leeftijd en de volgorde waarop kinderen zich vaardigheden eigen maken ligt niet vast, maar instructies kunnen dit wel beïnvloeden.

- **Geleidelijke overgang in instructieaanpak**

Een tweede aandachtspunt is een vloeiende overgang in de aanpak. Een belangrijk verschil tussen opvang of voorschool en basisschool is een meer holistische kindgecentreerde aanpak: in de opvang of voorschool heeft spel een belangrijke rol, terwijl op de basisschool sprake is van een meer leerstof-gecentreerde aanpak, met meer sturing door de leerkracht.

Ook een verschil in opleidingen voor professionals in opvang versus onderwijs dragen bij aan de verschillen in aanpak. De aanpak raakt vaak de achterliggende opvattingen en attitudes van de professionals. En ook hierin zijn verschillen zichtbaar, zoals ontwikkelingsgerichte versus meer leerkrachtgerichte opvattingen. Tot slot is er een verschil in datagebruik en de mate van differentiatie. Al deze verschillen werken door in de tijdsbesteding in de groepen. Zo is er spanning tussen professionals die zelfgestuurd spel belangrijk vinden voor het leren, en professionals die pleiten voor tijd besteden aan een meer gestructureerd inhoudsaanbod.

Een probleem bij de overgang van peuteropvang naar kleuteronderwijs is het verschil in opvattingen van professionals over het belang van sociaal-emotionele versus cognitieve vaardigheden. In beide settings is het belangrijk om uit te gaan van de brede (integrale) ontwikkeling. Het model van Siraj-Blatchford en collega's (2002) laat zien dat mengvormen ook goed mogelijk zijn. Zo kan een professional aansluiten bij een spel of activiteit dat door kinderen geïnitieerd is en daarin sturing bieden. En andersom kan er bij activiteiten die door de professional gestuurd worden, ruimte zijn voor initiatieven vanuit de kinderen.

- **Gedragsverwachtingen**

Tot slot is er de doorgaande lijn in pedagogische praktijk en routines. De doorgaande lijn op jonge leeftijd heeft ook te maken met de sfeer op de groep en groepsmanagementpraktijken die de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen beïnvloeden. Naast regels en routines gaat het om consistentie in gedragsverwachtingen tussen settings. Gedragsverwachtingen nemen toe naarmate kinderen ouder worden, maar het is goed als in kleine stappen gewerkt wordt aan het uitbreiden van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Bevorderende factoren

Er zijn verschillende factoren die de doorgaande lijn tussen voorschoolse voorzieningen en school bevorderen. De factoren zijn ingedeeld op drie niveaus: de instelling, de professional en inhoudelijk.

Niveau van de instelling: voorschoolse voorziening en school (formeel)

Factoren die de doorgaande lijn bevorderen:

- Er zijn sleutelfiguren verantwoordelijk voor de afstemming en samenwerking.
- Er is wederzijds commitment voor de samenwerking. Ingevulde overdrachtsformulieren worden bijvoorbeeld ook daadwerkelijk gebruikt en benut.
- Huisvesting in één gebouw maakt de overgang voor kinderen en ouders makkelijker en bevordert het contact en de samenwerking tussen teams. Gezamenlijke huisvesting is niet alleen bevorderend voor de 'formele' samenwerking en het overleg tussen de teams, maar draagt ook bij aan informele ontmoetingen en terloopse informatie-uitwisseling.
- Er zijn stabiele teams met weinig verloop van personeel.
- Er is gezamenlijk overleg op managementniveau.
- Er is samenwerking tussen besturen en directies.
- Er is één team van pedagogisch professionals en leerkrachten.
- Er is gezamenlijke scholing van voorschoolse instelling en school.
- Er zijn gezamenlijke activiteiten zoals personeelsuitjes.
- Er zijn aanwijzingen dat competenties van de schoolleider van belang zijn, aangezien deze vaak onvoldoende ingevoerd is in de jonge kind-ontwikkeling en leeftijdsgeschiede praktijken.

Niveau van de professional: pedagogisch professionals/leerkrachten (relaties)

Factoren die de doorgaande lijn bevorderen:

- Er zijn goede relaties en contacten tussen de verschillende professionals.
- Er is systematisch, gestructureerd overleg tussen pedagogisch professionals en leerkrachten.
- Er is wederzijdse waardering van de directie en leerkrachten voor het werk van de pedagogisch professionals.
- Er is een open houding van beide kanten.

Inhoudelijk (pedagogisch-didactisch)

Factoren die de doorgaande lijn bevorderen:

- Er is een doorlopend (VVE-)programma tussen kinderopvang en school.
- Er worden gezamenlijk thema's uitgevoerd.
- Kinderopvang en school maken gebruik van hetzelfde kindvolg-/observatiesysteem.
- Kinderopvang en school hebben gezamenlijke kinddossiers (met oudertoestemming).
- Teamleden van kinderopvang en school analyseren gezamenlijk gegevens over de ontwikkeling van kinderen.
- Er is een overdrachtsprotocol waarin de verschillende verantwoordelijkheden en procedures zijn vastgelegd.

- Teamleden van kinderopvang en school zijn goed op de hoogte van elkaars aanpak, bijvoorbeeld door periodiek bij elkaar te kijken of met behulp van videobeelden.

Belemmerende factoren

Naast bevorderende factoren zijn er ook factoren die de doorgaande lijn tussen voorschoolse voorzieningen en school juist belemmeren. Ook deze factoren zijn ingedeeld op de drie niveaus van de instelling, de professional en inhoudelijk.

Niveau van de instelling: voorschoolse voorziening en school (formeel)

Factoren die de doorgaande lijn belemmeren:

- Er is gebrek aan tijd voor afstemming. Pedagogisch professionals hebben in verhouding tot leerkrachten nog minder tijd voor groepsoverstijgende taken.
- De verschillende werktijden maken de mogelijkheden voor overleg tussen pedagogisch professionals en leerkrachten kleiner.
- De uitstroom van voorschoolse voorziening naar verschillende scholen: de voorschoolse voorziening heeft meer dan één partner.
- De instroom op scholen van verschillende voorschoolse voorzieningen: school heeft ook meerdere toeleverende partners.
- Verschillende besturen (school, kinderopvang) die elk hun eigen beslissingen nemen.
- Moeilijke samenwerking tussen verschillende organisaties met een eigen cultuur.

Niveau van de professional: pedagogisch professionals/leerkrachten (relaties)

Factoren die de doorgaande lijn belemmeren:

- Teams spreken niet 'dezelfde taal': ze kijken op een andere manier naar de ontwikkeling van kinderen.
- Er zijn statusverschillen, waardoor pedagogisch professionals soms door leerkrachten niet als volwaardig worden aangezien.

Inhoudelijk (pedagogisch-didactisch)

Factoren die de doorgaande lijn belemmeren:

- Verschil in nadruk op sociaal-emotionele dan wel cognitieve ontwikkeling.
- Verschil in de mate van doelgericht aanbod.

De overgang op zichzelf: de start en het wennen op school

Onderzoekers Jepma en Vander Heyden (2022) zien de overgang naar de basisschool als een proces: "De overgang is een set van geplande activiteiten of een proces dat in gezamenlijkheid wordt uitgevoerd door alle betrokkenen, om zo de start op school zo succesvol mogelijk te maken voor kinderen, gezinnen en professionals." Zij onderscheiden drie opeenvolgende fasen:

1. De ontvlechting of ontkoppeling van de voorschoolse voorziening of thuis;
2. De inpassing in de structuur, cultuur, werkwijze en taal van de school;
3. De overdracht zelf (de tijd tussen a en b).

Problemen bij de start

Voor een goede start op school is het belangrijk om voor alle bovenstaande fasen aandacht te hebben. Toch kunnen er bij de start problemen ontstaan. Er is nauwelijks tot geen Nederlands onderzoek gedaan naar problemen die kinderen en ouders ervaren bij de overgang naar de basisschool. Jepma en Vander Heyden (2022) geven op basis van hun internationale literatuurstudie aan dat oorzaken van en verklaringen voor problemen gezocht moeten worden in drie aspecten:

1. De aansluiting tussen thuis en school;
2. De aansluiting van het basisonderwijs bij de ontwikkelingsbehoeften van jonge kinderen;
3. De aansluiting tussen voorschoolse voorziening en basisonderwijs.

De aansluiting tussen thuis en school

Bij de aansluiting tussen thuis en school gaat het onder andere om de manier waarop kinderen worden opgevoed, het taalaanbod en het niveau van ontwikkelingsstimulering in de thuissituatie. Dit beïnvloedt de ontwikkeling van kinderen en daarmee de mate waarin kinderen aansluiting vinden bij het aanbod op school. Daarom is het belangrijk dat school rekening houdt met de ervaringen die het kind thuis heeft opgedaan (bijvoorbeeld taal en cultuur).

De aansluiting van het basisonderwijs bij de ontwikkelingsbehoeften van jonge kinderen

Voor een soepele start op school is het belangrijk dat school aansluit bij de specifieke ontwikkelingsbehoeften van jonge kinderen. Een deel van de instromende kinderen heeft andere behoeften dan oudere kinderen. Denk aan rustmomenten, veel behoefte aan beweging, een vrij korte concentratieboog en de behoefte aan emotionele nabijheid van en sociaaltalige interacties met volwassenen. Maar ook tussen jonge kinderen onderling zijn er grote verschillen. Bepaalde kenmerken van het onderwijs, zoals een continue instroom van nieuwe kinderen, de groepsgrootte en de beroepskracht/kind-ratio dragen niet bij aan een goede aansluiting.

De aansluiting tussen voorschoolse voorziening en basisonderwijs

Voor meer informatie over dit derde aspect verwijzen we naar 'De doorgaande lijn in bredere zin'.

Een soepele overgang tussen voorschoolse voorziening en basisonderwijs

Om de overgang tussen voorschoolse voorziening naar basisonderwijs zo soepel mogelijk te laten verlopen, spelen een aantal factoren een belangrijke rol. Deze factoren zijn opgesplitst in de voorschoolse voorziening, thuis en school, en school.

Voorschoolse voorziening

- Er is een open en wederzijdse dialoog voor, tijdens en na de overgang over de ontwikkeling van het kind in de voorschoolse voorziening en de thuissituatie. Er is een vertrouwensband tussen ouders en professionals.
- Er is een warme overdracht door voorschoolse professional met de ouders en de leerkracht.
- Kinderen worden betrokken bij de overgang, onder meer door een 'afscheidsbeleid' (zie ook de [brochure](#) van Sardes).

Thuis en school

- Professionals leren het kind en de ouders goed kennen (en andersom). Dit kan bijvoorbeeld met een intakegesprek op de basisschool, een huisbezoek door de leerkracht en/of wen-/startactiviteiten voor kind en ouders.
- De rol van ouders wordt versterkt. Hierdoor zijn de doelen en verwachtingen ten aanzien van ouders helder, is er informatievoorziening over de visie en werkwijzen van de school, en worden de ouderbetrokkenheid en thuisbetrokkenheid (ontwikkelingsondersteunend gedrag in thuissituatie) bevorderd.
- Kinderen (en hun ouders) worden ontvangen in de eigen taal en cultuur.
- Ouders worden betrokken bij de overgang naar school.
- Overdrachtspraktijken worden flexibel en dynamisch gehanteerd (het is maatwerk).
- Kinderen worden betrokken bij de overgang door een 'wenbeleid' (zie ook de [brochure](#) van Sardes).

School

- Er is tijd en individuele aandacht voor een warm welkom en het opbouwen van goede sociale relaties met klasgenoten en groepsleerkracht.
- Kinderen worden gezien en gewaardeerd.
- Er is sprake van (taal- en cultuur) sensitief gedrag van de leerkracht.
- Kinderen worden geholpen om te wennen aan het nieuwe ritme.
- De regels, grenzen en gedragsverwachtingen zijn duidelijk.
- Er wordt gewerkt aan een saamhorigheidsgevoel in de groep.
- Ouders worden positief en open benaderd, op basis van gelijkwaardigheid.
- Er zijn kleinere groepen en/of meer professionals op de groep. Alleen bij kleinere klassen kan een goede interactiekwaliteit voor individuele kinderen gegarandeerd worden.

Voor kleinere groepen of meer professionals op de groep zijn verschillende mogelijkheden, zoals:

- beroepskracht/kind-ratio voor jonge kinderen in het basisonderwijs verlagen;
- kleinere groepen, maximum groepsnorm;
- inzet leerkrachtondersteuners/onderwijsassistenten;
- nulgroepen, instroomgroepen, groep 1 en 2 scheiden.
- Relaties tussen kinderen worden georganiseerd door vaste instroommomenten en maatjesprojecten.
- Er wordt een passend activiteiten aanbod aangeboden, dat aansluit bij de fysieke en cognitieve behoeften van jonge kinderen en dat rekening houdt met de verschillen tussen kinderen.

'Het realiseren van een doorgaande lijn betekent niet dat alles voor kinderen hetzelfde moet blijven. Sterker nog, op sommige punten is verandering juist nodig. De kinderen ontwikkelen zich en de aanpak moet met hen mee evolueren. Dan heb ik het bijvoorbeeld over een toenemende complexiteit in het aanbod. Met peuters ga je bijvoorbeeld op bezoek naar de kinderboerderij en kan het gesprek gaan over de verschillende dieren. Met kleuters kun je een verdieping aanbrengen door ook aandacht te besteden aan de verzorging, voeding en voortplanting van de dieren. Ga dus bewust op zoek naar verdieping en onderschat de kinderen daarbij niet! Ze kunnen vaak zoveel meer aan dan wij denken.'

Cathy van Tuijl • Hogeschool Saxion

Werken met kleine kringen in de kleutergroep: een soepeler overgang voor peuters

ORGANISATIE Zinder onderwijs & Partou

LOCATIE Academische basisschool Borgloschool

Wanneer peuters doorstromen naar het basisonderwijs is dit een grote verandering. De groepen zijn groter en de aandacht van de leerkracht moet worden verdeeld over meer kinderen. Door te werken in een circuit (met kleine kringen) zien we dat de betrokkenheid bij kinderen toeneemt. Alle kinderen zijn actief. Waar mogelijk werken we met coöperatieve werkvormen. Van belang is om een goede balans te houden tussen begeleide, geleide activiteiten en vrij spel. Wij hebben ook tijdens deze (doelgerichte) activiteiten veel aandacht voor motorische vaardigheden en beweging.

Veel ouders (en kinderen) ervaren de overgang van de voorschoolse voorziening (vaak de kinderopvang) naar de basisschool als een grote stap. Om de overgang soepel te laten verlopen, kiezen wij ervoor om de pedagogisch medewerker(s) al voor de wenperiode op bezoek te laten komen met een kind. Zo kan het kind alvast kennis maken, de groep zien, de leerkracht zien en hier en daar al kennis maken met sommige klasgenoten. Een groot verschil tussen de kinderopvang en de basisschool is het aantal kinderen en professionals op de groep. Omdat er op de kinderopvang veel minder kinderen per professional zijn, is het daar mogelijk om veel in kleine groepen te werken. Een leerkracht op de basisschool staat vaak alleen op

de groep met ook nog eens veel meer kinderen. Om ook bij de kleuters in kleinere groepen te kunnen werken, werken we in circuitvorm.

Circuit bij de kleuters: activiteiten in kleine groepen

We werken met alle kleutergroepen zoveel mogelijk in circuitvorm, in kleine kringen. Praktisch gezien betekent dit dat wij kinderen in kleine groepen laten werken. Het kan zijn dat een groepje zelfstandig werkt, maar ook dat een groep begeleiding nodig heeft van de leerkracht of dat een groep meegaat met bijvoorbeeld een onderwijsassistent of stagiaire. De plaats van deze (doelgerichte) activiteiten kan verschillen. Zo wordt er met enige regelmaat gebruik gemaakt van het (binnen)plein of de lokalen om bewegen te stimuleren. Het kan ook plaatsvinden in een huishoek of een themahoek. De leerkrachten organiseren de dag zo, dat er voldoende ruimte is voor beweging. Gedurende de dag worden (doelgerichte) activiteiten afgewisseld met vrij spel, begeleid spel en geleid spel.

Het effect van de kleine groepen: meer actieve deelname, interactie en een hogere betrokkenheid

De kinderen kunnen in kleine groepen actief deelnemen. Ze komen bijvoorbeeld vaker aan het woord dan tijdens een grote groepsactiviteit. We zien dan ook een hogere betrokkenheid bij deze kleine groepsactiviteiten. We zien dat dit een positieve invloed heeft op de taalontwikkeling. Ook voor de kinderen met een VVE-indicatie is het positief om meer te kunnen praten. Ouders merken ook dat kinderen hierdoor thuis meer beginnen te praten. De interactie met klasgenoten speelt hier ook een belangrijke rol bij. Door in circuitvorm te werken, verkleinen we de overstap van de voorschoolse voorziening naar de basisschool.

De aanleiding om te starten met het werken in een circuit met kleine groepen en het zoeken naar de juiste vorm

De aanleiding om op deze manier te gaan werken, is de toename van de instroom van kinderen met een VVE-indicatie en kinderen met een ondersteuningsvraag. In het begin was het weleens lastig om de juiste vorm te vinden. Het is een gegeven dat het jonge kind een korte spanningsboog heeft. Daarom is gekozen voor kortdurende interacties en (doelgerichte) activiteiten waarbij we altijd aansluiten bij het niveau (de bandbreedte) van een kind. Waar wenselijk kunnen we differentiëren in aanbod om de kinderen zo een volgende stap in de leerlijn te laten maken.

Kinderen zijn flexibel en ook door het herhalen van lesstof merken we dat ze de lesstof beter kunnen onthouden. We werken veel handelend, wat ook de ontwikkeling stimuleert. Het voordeel is ook dat je als leerkracht meer zicht hebt op het handelen van het individuele kind (en daarbij ook de ontwikkeling). Het inzetten van extra handen kan waardevol zijn, omdat je zo zorgt voor meer interactie tussen kinderen.

Een valkuil kan zijn dat je als leerkracht te veel organiseert waardoor je de balans verliest. We houden in de planning altijd rekening met een goede balans tussen vrij spel, begeleid spel en geleid spel maar ook tussen geplande doelgerichte activiteiten en vrije keuze. Daarnaast hebben de kinderen ook voldoende ruimte voor motorische activiteiten en beweging op het schoolplein.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Doorgaande lijn

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over doorgaande lijn naar de praktijk?

ER IS VEEL MEER MOGELIJK DAN JE DENKT

'Deze publicatie staat boordevol tips om de start van kinderen op school te versoepelen. En dat gaat zoveel verder dan een overdrachtsgesprek of gezamenlijke thema's! Wat ik graag aan iedereen wil meegeven is dat er veel meer mogelijk is dan je denkt en dat je soms ook het lef moet hebben om een beetje buiten de lijntjes te kleuren. Bij het ontwerp van ons kind-centrum hadden wij bijvoorbeeld nooit kunnen bedenken dat wij nu op ons gezamenlijke peuter-kleuterplein een [indoor zandbak](#) zouden hebben.'

— Marloes Frantzen • KPO KC De Stappen

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Verbeteren start in het basisonderwijs. Een wetenschappelijk kader.
AUTEUR: IJsbrand Jepma en Karin Vander Heijden
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/verbeteren-start-in-het-basisonderwijs-een-wetenschappelijk-kader>

PEDAGOGISCH PROFESSIONAL EN LEERKRACHT: KIJK BIJ ELKAAR IN DE KEUKEN!

'In Heerlen hebben wij ervaring opgedaan met het 'Reflectief practicum'. Dit zijn audits die een pedagogisch medewerker en leerkracht onder begeleiding van een auditor bij elkaar doen. Ze kijken met andere woorden 'bij elkaar in de keuken'. Het doel hiervan is om de samenwerking en doorgaande lijn tussen peuteropvang en basisschool te verbeteren.

De pedagogisch medewerker en leerkracht formuleren samen een kijkvraag en observeren zo heel gericht. Na de observaties bespreken ze waar de peuter- en kleutergroep al in overeen komen en waar verdere afstemming mogelijk is. Deze manier van werken heeft verschillende voordelen. Pedagogisch medewerkers vinden het prettig om ideeën op te doen en helderder te krijgen wat er van kleuters wordt verwacht op school. Een mooie bijvangst is dat de overgang van kinderen naar de basisschool verkleind lijkt. Ook dragen de audits bij aan de waardering van elkaars werk en het wederzijds respect. De moeite meer dan waard dus!

— Sonja Vetter • Peuteropvang Heerlen

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: Rapportage innovatiecentrum Heerlen. 'Kijken in elkaars keuken' ten behoeve van samenwerking tussen peuteropvang en basisschool.
AUTEUR: Loes van Druten en Annemarie van Langen
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/rapportage-innovatiecentrum-heerlen-kijken-in-elkaars-keuken-ten-behoeve-van-samenwerking-tussen-peuteropvang-en-basisschool>

ROL VAN OUDERS BIJ DE OVERDRACHT: VERTROUWENSBAND EN VOORTDUREND WEDERZIJD COMMUNICEREN ALS BASIS

'Uit dit rapport blijkt dat er geen blauwdruk is te geven voor de manier waarop ouders betrokken moeten worden bij de overdracht van hun kind van de kinderopvang naar de basisschool. Zoals wel vaker is ook de overdracht een kwestie van maatwerk. Daarbij is het belangrijk dat er aandacht is (geweest) voor het opbouwen van een vertrouwensband, het voortdurend wederzijds informeren en communiceren over het welbevinden en de ontwikkeling van het kind en het ondersteunen van kind én ouders bij de overstap. Laat je inspireren door de mooie voorbeelden uit het rapport.'

— Yvette Vervoort • Expertisecentrum Kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

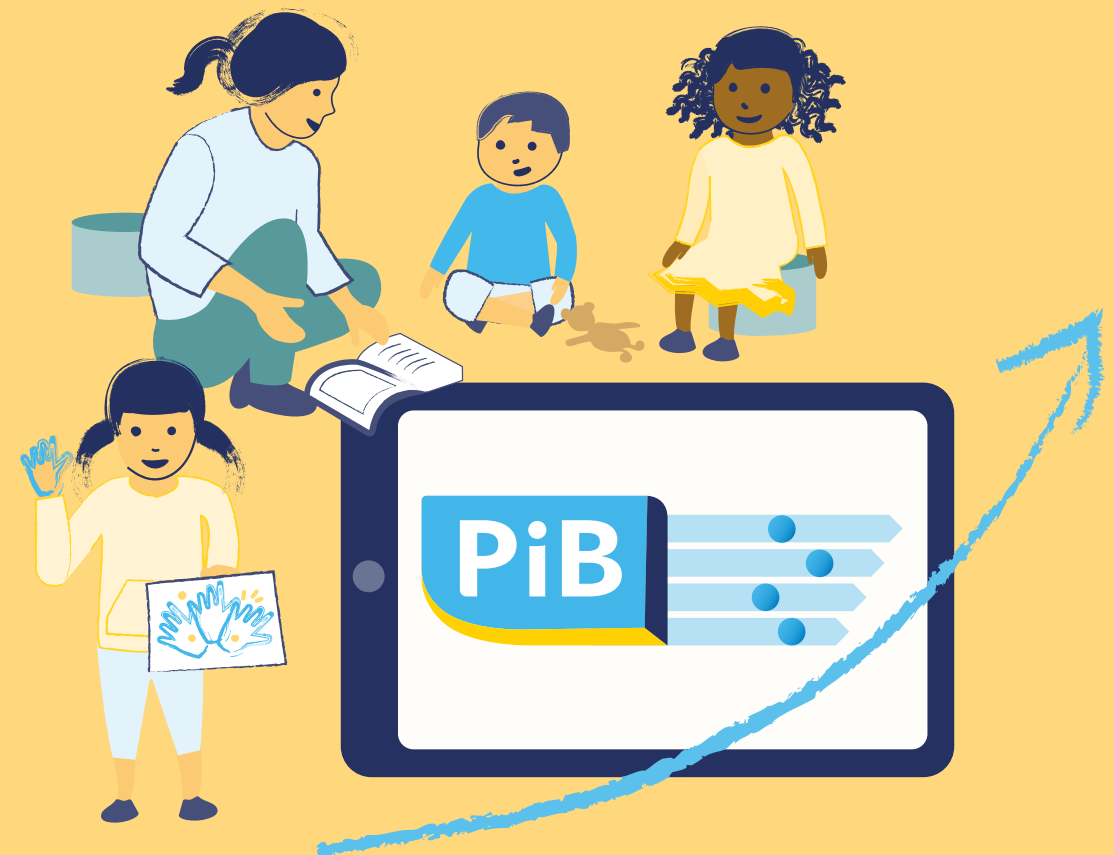
TITEL: Ouderbetrokkenheid bij de overdracht. De rol van ouders bij de overgang van hun kind naar de basisschool.
AUTEUR: Hester Fukkink, Karin Hoogeveen en Paulien Muller
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/ouderbetrokkenheid-bij-de-overdracht-de-rol-van-ouders-bij-de-overgang-van-hun-kind-naar-de-basisschool>

HOOFDSTUK 5

Landelijk beeld PiB

Kinderopvangorganisaties zijn – volgens de wet kinderopvang – zelf verantwoordelijk voor de pedagogische kwaliteit. Het zelfevaluatie-instrument Pedagogische praktijk in Beeld (PiB) biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in de pedagogische kwaliteit per groep.

PiB is een online evaluatie-instrument waarin per groep gegevens kunnen worden ingevoerd. De PiB-monitor is optimaal afgestemd op de GGD-inspectie met dezelfde vier basisdoelen als basis die de GGD ook hanteert: Emotionele veiligheid, Persoonlijke competentie, Sociale competentie en Overdracht van normen en waarden. Daarnaast wordt in PiB ook de Kwaliteit van de leefomgeving in kaart gebracht. Een optionele 'stabiliteitsmeter' geeft bovendien inzicht in één van de meest relevante kwaliteitsaspecten: stabiliteit van de groepssamenstelling.

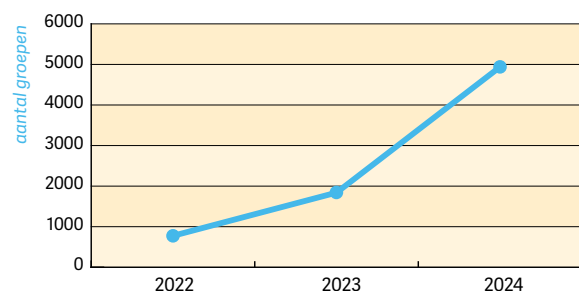

Landelijk beeld PiB 2024

Vanaf 2021 heeft het Expertisecentrum het zelfevaluatie-instrument *Pedagogische praktijk in Beeld*¹ (PiB) in beheer.

Gebruikers PiB

In 2024 gebruikten in totaal 49 (N2023 = 45) kinderopvangorganisaties PiB. Dat zijn 7 nieuwe organisaties. Er zijn ook 3 kleinere organisaties gestopt met PiB. De groei in 2024 komt vooral door de toename van het aantal groepen. Organisaties beginnen het gebruik van PiB vaak met een beperkt aantal groepen en breiden dat na verloop van tijd uit.

In 2024 zijn in totaal ruim 5000 groepen gescoord met PiB

Landelijk beeld

Net als in 2022 en 2023 is het totaal van alle observaties in 2024 geanalyseerd. Daarvoor werden de observatiedata omgezet naar een geanoniseerd bestand waarin alleen nog het jaar van observatie, soort kinderopvang (kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang, peutergroep) en de leeftijdsgroep te herkennen is.

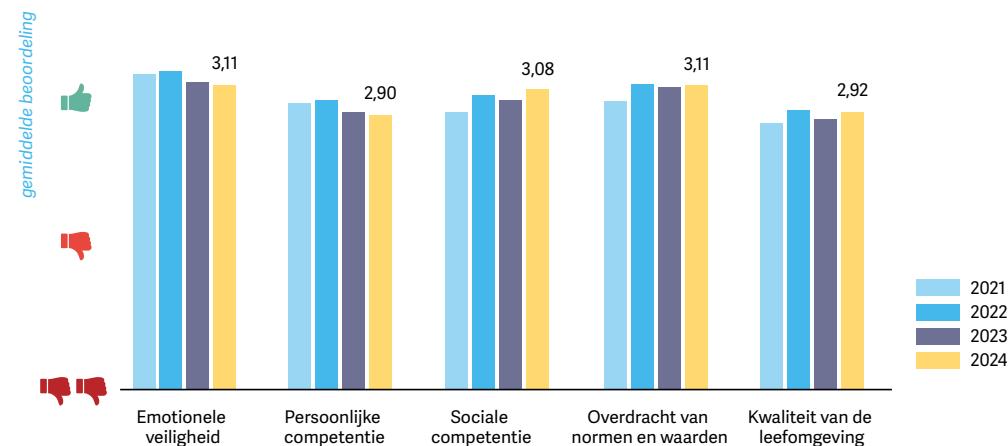
De conclusies:

- Net als in 2023 is 'Emotionele veiligheid' het meest beoordeeld. Het is ook met de hoogste kwaliteit beoordeeld. Met name de *communicatie tussen beroepskrachten en kinderen* scoort hoog.
- De meeste verbeterkansen liggen bij 'Persoonlijke competentie' (kinderen de mogelijkheid bieden om (leer)ervaringen op te doen en bij 'Kwaliteit van de leefomgeving' (*programma en de activiteiten*).
- De doelen voor pedagogische kwaliteit scoren op de peutergroepen relatief het hoogst.
- Uit de herhaalde meting bij dezelfde groepen in de periode 2023-2024 bleek een duidelijke vooruitgang op de doelen 'Kwaliteit van de leefomgeving' en 'Sociale competentie'.
- De interactievaardigheden werden tenminste als voldoende beoordeeld. Met name het welbevinden van kinderen en sensitieve responsiviteit scoren goed.
- 'Zicht op ontwikkeling' scoort in net iets meer dan 50% van de groepen positief.

¹ PiB is ontwikkeld door NJi, het Nederlands Jeugdinstituut, en KindeRdam, kinderopvangorganisatie in Rotterdam en omstreken, samen met twee commerciële partijen en met een financiële bijdrage van Kindwijzer, een samenwerkingsverband van ongeveer tien kinderopvangorganisaties.

Ontwikkeling van de scores op de 5 PiB-domeinen

Doorontwikkeling

In april 2024 is een online gebruikersonderzoek gedaan onder de gebruikers PiB, 245 respondenten van 36 verschillende organisaties. De uitkomsten daarvan bieden input voor de doorontwikkeling van de functionaliteit en het gebruiksgemak van PiB.

- 94% van de deelnemers vindt het positief dat de pedagogische kwaliteit gemonitord wordt in de organisatie. De overgrote meerderheid is van mening dat ze daardoor betere opvang kunnen bieden.
- Gebruikers zijn positief over het nut van PiB: 85% vindt het een nuttig instrument.
- PiB heeft effect op het werk: de meerderheid is door PiB bewuster bezig met het werk, heeft meer zicht op de sterke en zwakke kanten van de groep en kan de uitkomsten van PiB gebruiken als aanknopingspunten voor pedagogisch beleid.
- Een meerderheid van de coaches geeft aan dat ze met PiB duidelijker kunnen aangeven wat ze van PM'ers verwachten. Medewerkers vinden dat ze door PiB betere gesprekken met collega's voeren over pedagogische kwaliteit.
- PiB wordt over het algemeen als gemakkelijk in gebruik ervaren.

PiB en onderwijs

De afgelopen tien jaar is de samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang steeds verder uitgewerkt en inmiddels is het, in diverse vormen, de norm. In alle varianten is sprake van het creëren van een doorgaande lijn van peuter- naar kleutergroepen. Vanuit die doorgaande lijn is de behoefte ontstaan om ook in de onderbouwgroepen zicht en grip te hebben op de pedagogische kwaliteit.

PIB voor kinderopvang (PiB-KO) is gericht op wat de kinderen ervaren en aangeboden krijgen in de groep. Het onderzoekskader onderwijs (PO) is geformuleerd vanuit het perspectief wat de school doet/moet doen. Op basis van de vergelijkingen van de itempools PiB-KO en het onderzoekskader PO is in 2024 de item-pool PiB-PO samengesteld en is het online zelfevaluatie-instrument PiB-PO ontwikkeld.

Vooruitblik 2025

In 2025 starten we vijf nieuwe ontwikkelteams :

- Betekenisvolle dagelijkse overdracht
- BSO-aanbod voor oudere kinderen
- Zelfredzaamheid
- Goede start
- Ontwikkelvoorsprong in samenwerking met Nederlands Centrum Jeugdgezondheid

Uiteraard bieden we professionals ook in 2025 de kans om hun kennis te verbreden en te verdiepen met onze webinars, podcasts, pedagogisch practicums en het congres en het kennisspel.

De theoretische kennisbasis, praktijkvoorbeelden en veel tools zijn voor iedereen toegankelijk. **Toekomstmakers** kunnen met hun code ook de samenvattingen van webinars terugkijken en hebben toegang tot de tools die achter een slotje staan.

De uitgebreide informatie over de vier onderwerpen van dit jaaroverzicht en de agenda met alle activiteiten in 2025 is te vinden op de website:

www.expertisecentrumkinderopvang.nl

Het jaarverslag met daarin de financiële stand van zaken is te vinden in de bibliotheek op de website:

<https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/publicaties>

COLOFON

Ontwikkelteam Bewegen	
Pedagogisch professionals:	Diana Turkenburg-de Haan - KinderRijk; Ilja Rikken - KION kinderopvang; Manja Leijenhorst - KIK kinderopvang; Nathalie Eenkhoorn - Helden Opvang; Tamara Rietbroek - Kindkracht 0/12; Tessa Brik - JimpyPlay
Onderzoeker:	Sanne Veldman - Mulier Instituut
Ontwikkelteam Buitenruimte	
Pedagogisch professionals:	Bianca Salfischberger - Stichting KinderRijk; Carolien Libert - Kinderopvang Les Petits; Claudia Monster-de Wit - Spot4kids; Fien de Hoop - Op Stoom; Irene Wajon - Kinderwoud Kinderopvang; Judith Voss - Norlandia kinderopvang; Marjon van der Pol - BJZB kinderopvang; Max Baar - Kinderopvang Mundo; Patricia Peters - Humankind; Wendy van Adrichem - Quadrant kindercentra
Onderzoeker:	Mirka Janssen - Hogeschool Amsterdam
Ontwikkelteam Relatie kind en professional	
Pedagogisch professionals:	Barbara Gelens - Kober Kinderopvang; Dania Jawad - Quadrant Kindercentra; Evelijn van Schagen - SKSG; Hilde van der Vlist - Welschap Kinderopvang; Monique van de Merwe - Stichting Kinderopvang Kralingen; Morwenna Wijtvliet - Dichtbij kinderopvang; Sofi Sandifort - SDK Kinderopvang; Yvonne van Dijk - Kinderkoepel
Onderzoeker:	Dr. Debora Roorda - Universiteit van Amsterdam
Ontwikkelteam Doorgaande lijn	
Pedagogisch professionals:	Aartje Neuteboom - MAM's Kinderopvang & Montessorischool de Passe-Partout; Imke Denissen - Kindercampus de Vuurvogel, Kinderstad Tilburg; Jasper Hoekstra - Peuter & Co & OBS de Wilgenstam, Stichting BOOR; Lieke Thomassen - Wijzer in Opvang & Onderwijs; Marlies Slaa - Wijzer in Opvang & Onderwijs; Marloes Frantzen - KC de Stappen, KPO Roosendaal; Roli Ayutsede - Solidoe & IKC Het Duet, Wijzer aan de Amstel; Sansin Yilmaz - Kinderopvang Midden Brabant & Basisscholen stichting Leerrijk en Bravo in de gemeente Loon op Zand; Saskia de Leeuw van Vlimmeren - Kober Kinderopvang & Openbare Montessori school Ziezo, Stichting Openbaar Onderwijs West-Brabant (OBO); Sonja Vetter - Peuteropvang Heerlen & Innovo en Movare); Vera Veldkamp - Partou & Academische basisschool Borgloschool, Zinder onderwijs; Wendy Vooijs - De Peuterhoek & Koningin Beatrixschool school met de Bijbel)
Onderzoeker:	Annika de Haan - Expertisecentrum Kinderopvang; Cathy van Tuijl - LEJK

Samenstelling: Annika de Haan en Yvette Vervoort
Vormgeving: Larisa Wiegant • Graphic Design & Illustration
Tekstredactie: Mireille Wijnker • Tekstbureau MWords

Deze publicatie is als hardcopy versie verstuurd aan de deelnemers aan de ontwikkelteams in 2024 en aan alle organisaties die bijdragen aan de bekostiging van het Expertisecentrum Kinderopvang en aan de belanghebbenden en betrokkenen. Ook staat het verslag als pdf in de bibliotheek/publicaties op de website:
<https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/publicaties>

Deze publicatie van Stichting Expertisecentrum Pedagogische Kwaliteit Kinderopvang valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.nl>
Dit houdt in dat het materiaal gebruikt en gedeeld mag worden onder de volgende voorwaarden: Alle rechten voorbehouden. Vervelvoudiging, verspreiding en gebruik van deze uitgave is met bronvermelding toegestaan.

**Expertisecentrum
Kinderopvang**
Pedagogische kwaliteit

April 2025